

Αρχαία Ιστορία

Α΄ Γυμνασίου

Τόμος 3ος

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων

**βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το**

ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από

το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και

25% από εθνικούς πόρους.

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Θεόδωρος Κατσουλάκος

Φιλολόγος, εκπαιδευτικός

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Γεωργία Κοκκορού – Αλευρά

Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου

Αθηνών

Βασίλειος Σκουλάκος

Σχολικός Σύμβουλος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Εμμανουήλ Μελάς

Επίκ. Καθηγητής του Δημοκρίτειου

Πανεπιστημίου

Ιωάννης Νεραντζής

Σχολικός Σύμβουλος

Αιμιλία Μπάνου

Φιλολόγος, εκπαιδευτικός

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Σπυρίδων Γούσης, Εικονογράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλεξάνδρα Σφυρή, Φιλολόγος

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Αναστασία Κυρκίνη – Κούτουλα

Σύμβουλος Π.Ι.

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Δημήτριος Γέρος, Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**«ΕΛΛΗΝΙΜΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ –
MULTIMEDIA A.E.»**

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και

75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Θεόδωρος Κατσουλάκος
Γεωργία Κοκκορού - Αλευρά
Βασίλειος Σκουλάκος**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ιστορία

Α΄ Γυμνασίου

Τόμος 3ος

9. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Την αρχαϊκή εποχή οι ποιητές στρέφονται από την εξιστόρηση των θαυμαστών κατορθωμάτων των προγόνων (ομηρικά ηρωικά έπη) στη διδασκτική ποίηση του Ησίοδου. Η ποίησή του εξιστορεί τη δημιουργία του κόσμου και την επικράτηση των θεών του Ολύμπου (Θεογονία) και δίνει συμβουλές και οδηγίες για τη ζωή και την ηθική των ανθρώπων (Έργα και Ημέραι). Κέντρο της ποίησης γίνεται πια η ειρήνη αντί του πολέμου. Αργότερα θα επικρατήσει η λυρική ποίηση. Τα ποιήματα αυτά άδονταν από τους δημιουργούς τους ή από ομάδες τραγουδιστών (χορική ποίηση) με τη συνοδεία μουσικής, λύρας ή φλογέρας (αυλού). Οι λυρικοί ποιητές ενδιαφέρονται

περισσότερο για τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο και τα συναισθήματα των ανθρώπων. Έτσι, άλλοτε υμνούν τους θεούς, τους αθλητές και τις νίκες τους στους πανελλήνιους αγώνες, καθώς και τα στρατιωτικά κατορθώματα και τις περιπέτειες, και άλλοτε περιγράφουν τις χαρές και τις λύπες του έρωτα και τη χαρά της ζωής· άλλοτε πάλι επαινούν τις πολιτικές αρετές ή σατιρίζουν τα ελαττώματα και τις αδυναμίες των ανθρώπων. Πολλά μεγάλα ονόματα ποιητών έχουν ξεχωρίσει την εποχή αυτή και η μεγάλη φήμη τους διατηρείται ζωντανή μέχρι σήμερα. Ο Αρχίλοχος από την Πάρο, ο Σιμωνίδης από την Κέα, ο Μίμνερμος από την Κολοφώνα, ο Αλκαίος και η Σαπφώ από τη Λέσβο, ο Αλκμάν στη Σπάρτη και

ο Πίνδαρος από τη Βοιωτία είναι ο πιο γνωστός ποιητής αυτής της περιόδου που ακούστηκαν και διαβάστηκαν με συγκίνηση και θαυμασμό από τους αρχαίους χρόνους μέχρι τη σημερινή εποχή.

**ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΠΟΙΗΜΑ
ΤΟΥ ΑΛΚΑΙΟΥ**

«ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ»

Μα βέβαια και για μας μικρό
δε βγήκε
κακό: γιατί μια τρέλ' από τα ουράνια
στέλνοντας κάτω ο Δίας,
σ' έναν αγώνα
που μαύρον θρήνον έσυρε, πολλούς
ξεσήκωσε λεβέντες διαλεγμένους
για πόλεμο, έναν κι έναν, που
μεγάλη

η δόξα τους πολύ μακριά
έχει φτάσει.
Γιατί ψυχές αντρίκιες αυτοί, κάστρο
της πολιτείας, ορθώθηκαν αγνάντι
καθώς Εκείνος το' θελε: και τότε
πολλούς η μοίρα βρήκε
του θανάτου,
και οι άλλοι, όσοι σωθήκαμε,
γεμάτοι
πληγές είχαμε μείνει αιματωμένες.

μετάφραση Παναγή Λεκατσά

από το βιβλίο του Θανάση
Μητσόπουλου «Ανθολογία της
Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας»
(1966), σελ. 103

(Σημ. Ο τίτλος του ποιήματος, όπως
και αυτοί των επόμενων,
οφείλονται στους μεταφραστές).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΠΙΔΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

(ΙΛΙΑΔΑ, Σ, 478–490)

Σε μετάφραση Αλέξανδρου Πάλλη

Από το βιβλίο του Θανάση
Μητσόπουλου «Ανθολογία της
Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας»
(1966), σελ. 37

...Και πρώτα αρχίνησε μεγάλη
ασπίδα στέρια,
πλουμιά ως την άκρη, και λαμπρό
της έβαλε στεφάνι
τρίκλωνο γύρω αστραφτερό
με το λουρί ασημένιο.
Ταύρου πετσί είχε ο δίσκος της
πεντάδιπλο, και μέσα
του σκάλιζε άθια ένα σωρό
με τη σοφή του τέχνη.

Έφτιασε μέσα εκεί τη Γης,
μέσα γιαλό και Ουράνια,
Ήλιο εκεί μέσα ακούραστο,
γιομόφωτο Φεγγάρι,
Κι όλα τα ζούδια τ' ουρανού
πούχει στεφάνι γύρω,
Βροχάστερα και Κυνηγό
λαμπρόφεγγο και Πούλια,
Κι' Αρκούδα που πολλοί θνητοί
κι' Αμάξι τηνε κράζουν
που πάντα αφτού κλωθογυρνάει
τον Κυνηγό θωρώντας
και μόνη αφτή μέσ' του Ωκιανού
δε λούζεται το κύμα.

**ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ
ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ ΣΑΠΦΟΥΣ
«ΒΑΣΙΛΕΥΣΕ ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ»**

**Το φεγγαράκι εμίσεψε
μεσάνυχτα σημαίνει,
Οι ώρες φεύγουν και περνούν
κι εγώ κοιμάμαι μόνη...**

**Μετάφραση Αργύρη Εφταλιώτη
Από το βιβλίο του Θανάση
Μητσόπουλου «Ανθολογία της
Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας»
(1966), σελ. 108**

**ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΗΣ
ΣΑΠΦΟΥΣ «ΧΑΡΙΤΩΜΕΝΟ ΔΑΣΟΣ»**

**.....Χαριτωμένο δάσος
όλο μηλιές: μέσα οι βωμοί
καπνίζουν
απ' το λιβάνι.**

**Νερά κατάκρυα ανάμεσα
στα κλώνια
κελαϊδούν: απ' τα ρόδα γύρω
ο τόπος
ολόσκιωτος: βαθύ τον ύπνο χύνουν
τα φύλλα ως σειούνται.
Στο λιβάδι, όπου βόσκουν
τα πουλάρια,
οι ανοιξιάτικοι ανθοί
θρασομανούνε:
γλυκό σα μέλι το άνηθο ευωδιάζει
(και το τριφύλλι).
Έλα Αφροδίτη, εδώ στεφανωμένη
να σμίξεις με νερό και στο τραπέζι
το νέχταρ να κεράσεις σε ποτήρια
μαλαματένια.**

**Μετάφραση Ιωάννη Κακριδή
Από το βιβλίο του Θανάση
Μητσόπουλου «Ανθολογία της
Αρχαίας Ελληνικής Λογοτεχνίας»
(1966), σελ. 107**

Ξεχωριστοί πνευματικοί άνθρωποι, όπως ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος και ο Αναξίμενης από τη Μίλητο, ο Ηράκλειτος από την Έφεσο, ο Πυθαγόρας από τη Σάμο και πολλοί άλλοι ακόμη, προσπαθούν να κατανοήσουν με λογικό και όχι με μυθικό τρόπο τη δημιουργία του κόσμου και το νόημα της ζωής και να εξηγήσουν τα φυσικά φαινόμενα. Αναπτύσσονται λοιπόν η φιλοσοφία, η αστρονομία, η γεωγραφία, η μετεωρολογία και τα μαθηματικά. Ο Θαλής κατόρθωσε, μάλιστα, να προβλέψει την έκλειψη του ήλιου που έγινε στις ημέρες του και ο μαθητής του Αναξίμανδρος να σχεδιάσει τον πρώτο χάρτη του ουρανού και της γης.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΤΟ

Απόσπ. 22

**Πόλεμος πάντων μὲν πατήρ ἐστὶ,
πάντων δὲ βασιλεύς, καὶ τοὺς μὲν
θεοὺς ἔδειξε τοὺς δὲ ἀνθρώπους,
τοὺς μὲν δούλους ἐποίησε τοὺς δὲ
ἐλευθέρους.**

**(Ο πόλεμος είναι πατέρας όλων,
όλων βασιλιάς. Άλλους ανέδειξε σε
θεούς και άλλους σε ανθρώπους,
άλλους έκανε δούλους και άλλους
ελεύθερους.)**

Απόσπ. 40

**Δεν μπορούμε να μπούμε δυο
φορές στο ίδιο ποτάμι, κατά τον
Ηράκλειτο, ούτε ν' αγγίξουμε δυο
φορές μια ουσία θνητή, γιατί
σκορπίζεται και πάλι μαζεύεται με
την οξύτητα και την ταχύτητα της**

μεταβολής, (και μάλιστα όχι πάλι, ούτε αργότερα, αλλά ταυτόχρονα εμφανίζεται και χάνεται) και πλησιάζει και απομακρύνεται.

J. Brun (επιμ.), Ηράκλειτος,
μτφρ. Σ. Διαμαντή.

Μετάφραση αυθεντικών
αποσπασμάτων από Π. Γκέκα,
εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1994

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Ποιο είναι το περιεχόμενο της διδακτικής ποίησης;***
- 2. Να συγκριθεί το απόσπασμα του ομηρικού έπους με εκείνα της λυρικής ποίησης που παρατίθενται με βάση το περιεχόμενό τους.***

10. Η ΤΕΧΝΗ

Η αρχαϊκή περίοδος σφραγίζεται από δύο κορυφαίες δημιουργίες: α) την ανέγερση λίθινων ναών και β) τη δημιουργία λίθινων αγαλμάτων σε φυσικό και υπερφυσικό μέγεθος. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η επίδραση της τέχνης της Ανατολής και της Αιγύπτου στην ελληνική αρχαϊκή τέχνη.

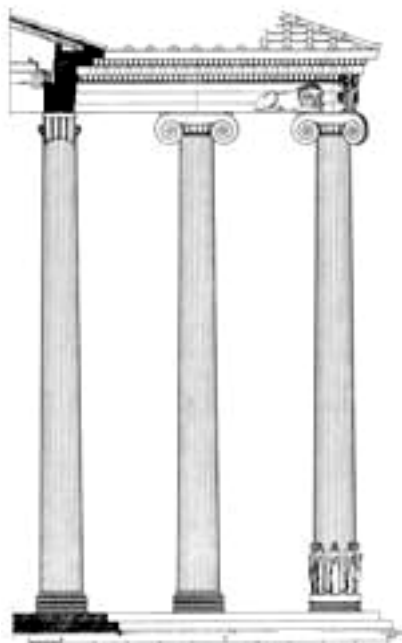
Την εποχή αυτή οικοδομούνται οι πρώτοι πραγματικά μνημειακοί ναοί της αρχαίας Ελλάδας που θα επηρεάσουν την αρχιτεκτονική όλου του κόσμου μέχρι και τις ημέρες μας. Ο ελληνικός ναός χτίζεται τώρα από πέτρα και συχνά από μάρμαρο. Στο βασικό σχήμα του θυμίζει το μυκηναϊκό μέγαρο, αφού αποτελείται συνήθως από έναν ανοικτό προθάλαμο –πρόναο– με

δύο κίονες, και ένα κυρίως
δωμάτιο, τον σηκό. Όταν μάλιστα
προσθεθεί ένα παρόμοιο ανοικτό
δωμάτιο πίσω –ο οπισθόδομος–
και ακόμη περισσότερο, μία
κιονοστοιχία γύρω από το κτίριο
–το πτερό–, οι ναοί γίνονται
μεγαλοπρεπέστεροι και
εντυπωσιακότεροι. Οι ναοί της
αρχαϊκής περιόδου χτίζονται σε
δύο ρυθμούς, τον δωρικό που
διαμορφώθηκε στα δωρικά κέντρα
της Πελοποννήσου και τον ιωνικό
που αποκρυσταλλώθηκε στα
ιωνικά κέντρα του Αιγαίου και της
Μικρός Ασίας. Οι ρυθμοί
ξεχωρίζουν προπάντων από τους
κίονες. Ο δωρικός είναι πιο κοντός,
βαρύς και αυστηρός, ενώ ο ιωνικός
είναι ψηλότερος, κομψότερος με
πλούσια διακόσμηση στην επάνω
απόληξη του –στο κιονόκρανο–,

που αναγνωρίζεται εύκολα από τις έλικες στις οποίες καταλήγει. Ανάγλυφα και ολόγλυφα λιοντάρια και μυθολογικά τέρατα, καθώς και μυθολογικά θέματα διακοσμούν συχνά το επάνω μέρος των ναών· πρόκειται για τα αρχιτεκτονικά γλυπτά.

*Αναπαράσταση ναού
δωρικού ρυθμού.
Ο ναός της Αρτέμιδος-Γοργούς
στην Κέρκυρα (580 π.Χ.).*

**Αναπαράσταση μέρους του Ιωνικού
αρχαϊκού ναού του Απόλλωνα
στα Δίδυμα της Μιλήτου
(6ος αιώνας π.Χ.).**

Την εποχή αυτή δημιουργούνται τα πρώτα μεγάλα αγάλματα από ασβεστόλιθο στην Κρήτη και από μάρμαρο στη Νάξο. Τα εμπορικά ταξίδια στην Αίγυπτο και η αφθονία μαρμάρου στη Νάξο έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στη γέννηση της μεγάλης γλυπτικής στα κέντρα

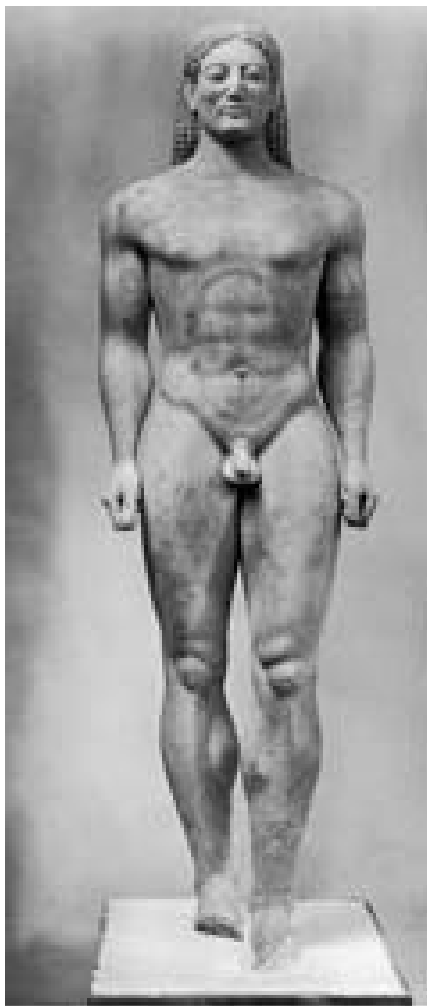
αυτά. Οπωσδήποτε όμως και η συγκέντρωση πλούτου από τους αριστοκράτες και τις πόλεις ήταν βασική προϋπόθεση για τη γέννηση της μεγάλης γλυπτικής, αφού το κόστος ενός μαρμάρινου αγάλματος ήταν υπέρογκο. Για ένα άγαλμα φυσικού μεγέθους έπρεπε να εργαστεί ένας γλύπτης με τους βοηθούς του για έναν τουλάχιστον χρόνο.

Οι ανθρώπινες μορφές παριστάνονται από την αρχή τυποποιημένες και ακίνητες. Οι νεαροί άνδρες –κούροι– παριστάνονται ορθοί, γυμνοί, με καλογυμνασμένα σώματα και πλούσια κόμη· οι νεαρές κοπέλες –κόρες– ορθές, κομψά ντυμένες, καλοχτενισμένες, στολισμένες με πλήθος κοσμημάτων· οι άρχοντες και οι αξιοσέβαστες γυναίκες (οικοδέσποινες και

ιέρειες) καθιστοί σε θρόνους και σκαμνιά· οι συμποσιαστές μισοξαπλωμένοι σε ανάκλιντρα. Υπάρχουν επίσης αγάλματα ντυμένων κούρων, κούρων με προσφορές στους θεούς (αναθέτες), ιππέων, πολεμιστών, μυθικών τεράτων, όπως οι σφίγγες και οι σειρήνες, προσωποποιήσεων της ιδέας της νίκης (Νίκες), διαφόρων ζώων (λιοντάρια, άλογα, πουλιά κ.ά.). Δε λείπουν βέβαια και τα αγάλματα θεών.

Οι νεότεροι παριστάνονται όπως οι κούροι (Απόλλωνας) και οι κόρες (Αθηνά, Άρτεμη, Ήρα), ενώ οι θεοί που βρίσκονταν σε ώριμη ηλικία (Δίας, Διόνυσος), όπως οι ντυμένοι κούροι. Ωστόσο, οι θεοί διακρίνονται εύκολα από τα χαρακτηριστικά σύμβολα της θεϊκής δύναμής τους: τόξο, βέλος ή μουσικό όργανο για

τον Απόλλωνα, κεραυνός για τον Δία κ.ά. Όλες οι μορφές στέκουν ακίνητες απέναντι στον θεατή, με μόνο σημάδι κίνησης την προβολή του αριστερού ποδιού, και δράσης, ανάλογα με το θέμα, το λύγισμα των χεριών. Σπουδαία έργα τέχνης είναι και οι ανάγλυφες επιτάφιας πλάκες –επιτύμβιες στήλες.

Κούρος από νεκροταφείο της Αναβύσσου (530 π.Χ.). Η επιγραφή στη βάση του αγάλματος λέει: «Στάσου και κλάψε μπρος στο μνήμα του νεκρού Κροΐσου που θανάτωσε ο βίαιος Άρης καθώς πολεμούσε στην πρώτη γραμμή».

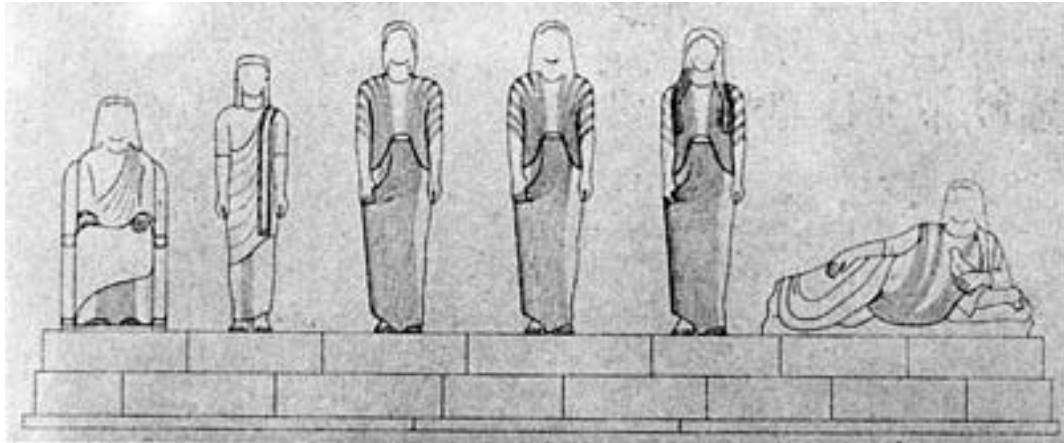
Άγαλμα της κόρης Φρασίκλειας
(550-540 π.Χ.).

**Στη βάση του αγάλματος
διαβάζουμε: «Μνήμα
της Φρασίκλειας. Θα καλούμαι
για πάντα κόρη, αφού οι θεοί αντί
για γάμο μου όρισαν αυτό το όνομα.
Με έφτιαξε ο Αριστίων ο Πάριος».**

Μεγάλη είναι η άνθηση της κεραμικής στους αρχαϊκούς χρόνους. Η γεωμετρική διακόσμηση δίνει τώρα τη θέση της στη φυτική, που επηρεάζεται έντονα από την Ανατολή, και στην εικονιστική – σκηνές από τον μύθο και την καθημερινή ή θρησκευτική ζωή. Μεγάλα κέντρα, όπως η Κόρινθος τον 7ο και η Αθήνα τον 6ο αιώνα π.Χ., εφευρίσκουν νέες τεχνικές για τη διακόσμηση των αγγείων. Μία σπουδαία τεχνική, επηρεασμένη από τη διακόσμηση των χάλκινων αγγείων, είναι η μελανόμορφη, στην οποία οι μορφές και τα κοσμήματα βάφονται ολόμαυρα πάνω στην κοκκινωπή επιφάνεια των αγγείων, ενώ οι λεπτομέρειες δηλώνονται με χάραξη. Τα τελευταία χρόνια της αρχαϊκής περιόδου εμφανίζεται και η

ερυθρόμορφη τεχνική που είναι η αντίστροφη της μελανόμορφης. Τώρα οι μορφές είναι κόκκινες πάνω στη μαύρη γυαλιστερή επιφάνεια των αγγείων. Πλήθος νέων διακοσμητικών θεμάτων, σκηνές από την καθημερινή και τη θρησκευτική ζωή, αλλά κυρίως από τη μυθολογία, διακοσμούν τις επιφάνειες των ποικιλόμορφων μικρών και μεγάλων αγγείων και στις δύο τεχνικές.

Συγχρόνως ανθίζουν η μεταλλοτεχνία, η μικροτεχνία*, τα ειδώλια από πηλό και χαλκό. Η ευημερία και το καλό γούστο διαπιστώνονται σε κάθε εκδήλωση της ζωής.

**Αναπαράσταση των αγαλμάτων
μιας οικογένειας από τη Σάμο: ο
συμποσιαστής πατέρας σε
ανάκλιντρο δεξιά, η μητέρα καθιστή
αριστερά, και ανάμεσά τους
τα παιδιά τους, ο γιος (ντυμένος
κούρος) και οι τρεις κόρες. Έργο
του Γενέλεω. (Σάμος και Βερολίνο)**

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Να αναγνωριστούν οι τύποι των αρχαϊκών αγαλμάτων των εικόνων.**
- 2. Ποια είναι η σημασία των παραστάσεων στα αγγεία για την γνωριμία με την ζωή των ανθρώπων της εποχής εκείνης;**
- 3. Περιγράψτε τις διαφορές του δωρικού από τον ιωνικό ρυθμό. Αναφέρετε αρχαίους ναούς που έχετε επισκεφθεί.**
- 4. Πού διαπιστώνεται η επίδραση της αρχαίας αρχιτεκτονικής μετά από την αρχαιότητα; Να συγκεντρώσετε φωτογραφίες από οικοδομήματα σε διάφορες χώρες του κόσμου που αντανακλούν αυτή την επίδραση.**

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Ο ελληνισμός απλώνεται στον χώρο του Εύξεινου Πόντου και της Μεσογείου. Η επαφή με τους άλλους ανθρώπους δίνει την ευκαιρία για οικονομική και πνευματική ανάπτυξη. Η λογική εξήγηση των μεγάλων προβλημάτων κερδίζει έδαφος εις βάρος της μυθικής. Ο περσικός κίνδυνος ενώνει πιο στενά τους Έλληνες, γεγονός που τους επιτρέπει να εξέλθουν νικητές. Η αίσθηση της υπεροχής που δημιουργήθηκε αποτυπώνεται και στην τέχνη με τη δημιουργία ανεπανάληπτων έργων.

Άσκηση αυτοαξιολόγησης

1. Να συνδυαστούν ανά δύο οι παρακάτω λέξεις:

άγαλμα νεαρού
άνδρα

ανάγλυφο

εξουσία

κοσμήματα

αγγεία

έλικες

στήλη

κόρη

κούρος

θρόνος

κιονόκρανο

μελανόμορφη
τεχνική

**Μελανόμορφος αθηναϊκός
αμφορέας. Ο Ηρακλής φονεύει τον
κένταυρο Νέσσο (λαιμός). Οι
Γοργόνες κυνηγούν τον Περσέα
που αποκεφάλισε την αδερφή τους.
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο)**

**Μελανόμορφο κορινθιακό
μυροδοχείο (αρύβαλλος).**

**Με τα πολύ μικρά και κομψά
αυτά αγγεία που διακοσμούνται
με παραστάσεις ζώων, φυτών,
σκηνές κυνηγιού, πολεμικές κ.α.,
εξάγονταν αρωματικά έλαια σε όλη
τη Μεσόγειο. 7ος αιώνας π.Χ.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ (479–431 Π.Χ.)

Κύριες πηγές μας: Το Α΄ βιβλίο του Θουκυδίδη, η Αθηναίων Πολιτεία του Αριστοτέλη, οι Βίοι Αριστείδης, Θεμιστοκλής, Κίμων του Πλουτάρχου. Για πρώτη φορά, στους Περσικούς πολέμους, οι ελληνικές πόλεις παραμέρισαν τις συνεχείς διαιρέσεις τους για να υπερασπιστούν αυτό που αποτελούσε για τους πολίτες τους το υπέρτατο αγαθό, την ελευθερία. Η νίκη τους εναντίον των Περσών δεν ερμηνεύεται διαφορετικά.

Από όλες τις ελληνικές πόλεις, η Αθήνα προσέφερε στον κοινό αγώνα τα περισσότερα. Ήταν επόμενο να δρέψει και τους καρπούς της νίκης. Κερδίζει ένα μοναδικό κύρος. Αμέσως συγκεντρώνονται γύρω της πολλές πόλεις του Αιγαίου. Συνάπτεται η Συμμαχία της Δήλου. Η δημιουργία αυτής της συμμαχίας, η εισροή στην πόλη ενός πλήθους ξένων, των μετοίκων, η εμφάνιση μεγάλων ηγετικών φυσιογνωμιών, η μετεξέλιξη του πολιτεύματος σε δημοκρατικότερη κατεύθυνση μεταβάλλουν σταδιακά την Αθήνα σε ηγέτιδα δύναμη στην Ελλάδα.

**Αναπαράσταση της Ακρόπολης,
όπως ήταν κατά την αρχαιότητα.**

**Η Ακρόπολη σε φωτογραφία του
*William Stelman.***

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ (479 – 431)

Κεφάλαιο 5

1. Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ – Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ

Η οργάνωση της Συμμαχίας

Μετά τη νίκη των Ελλήνων εναντίον των Περσών, οι πόλεις του Αιγαίου ζουν με τον τρόπο μιας νέας περσικής εισβολής. Αρχικά στρέφονται προς τη Σπάρτη για να αναζητήσουν στήριγμα. Όμως, η μεγάλη δωρική πόλη, συγκλονισμένη από τη συμπεριφορά του Πausανία, ο οποίος κατηγορήθηκε για συνεννοήσεις με τον Ξέρξη, δείχνει απρόθυμη να αναλάβει τις ευθύνες και αφήνει ελεύθερο το

πεδίο στους Αθηναίους. Έτσι, με πρωτοβουλία του Αριστείδη οι πόλεις του Αρχιπελάγους και των ιωνικών παραλίων συνάπτουν με την Αθήνα μία Συμμαχία με έδρα το νησί της Δήλου (478 π.Χ., Συμμαχία της Δήλου). Όλα τα μέλη της Συμμαχίας διαθέτουν από μία ψήφο στο συνέδριο, το οποίο συνέρχεται μία φορά τον χρόνο στη Δήλο. Είναι φυσικό η Αθήνα, που διαθέτει την ισχυρότερη ναυτική δύναμη, να επηρεάζει τις άλλες πόλεις και, ουσιαστικά, να κυριαρχεί στη Συμμαχία. Οι πόλεις που δεν επιθυμούσαν ή δεν είχαν τη δυνατότητα να συνεισφέρουν πλοία και άνδρες μπορούσαν να περιορίσουν τη συμβολή τους στην καταβολή ενός χρηματικού ποσού, του φόρου. Δέκα Αθηναίοι, που έφεραν τον τίτλο του «Ελληνοταμία»,

συγκέντρωναν τα χρήματα, τα κατέθεταν στο κοινό ταμείο της Συμμαχίας στη Δήλο και, κάθε φορά που παρουσιαζόταν ανάγκη, απέσυραν τα αναγκαία ποσά για τις δαπάνες της συντήρησης του στόλου. Ο Αριστείδης, πρώτος, καθόρισε το ποσό της εισφοράς για κάθε πόλη με τόσο δίκαιο τρόπο, ώστε οι σύμμαχοι τον ονόμασαν «τον δικαιότερο από όλους τους ανθρώπους».

Η Συμμαχία αναγνώριζε στους Αθηναίους την ηγεμονία, δηλαδή τη δυνατότητα να σχεδιάζουν και να εκτελούν τις πολεμικές επιχειρήσεις, όμως η αυτονομία των πόλεων ήταν απόλυτα εγγυημένη.

- Αττική
- Αθην. Κληρουχία
- Οι 5 φορολογικές Περιφέρειες
- Σφαίρα επιρροής Αθηναίων

Οι Αθηναίοι είχαν χωρίσει τη Συμμαχία σε 5 φορολογικές ενότητες.

Η ΣΥΜΜΑΧΙΑ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

Οι Αθηναίοι ανέλαβαν, έτσι, την αρχηγία με τη θέληση των συμμάχων εξαιτίας της έχθρας τους εναντίον του Πausανία. Όρισαν ποιοι από τους συμμάχους έπρεπε να συνεισφέρουν χρήματα και ποιοι να προμηθεύουν καράβια για την αντιμετώπιση των βαρβάρων. Σκοπός ήταν να λεηλατήσουν τις κτήσεις του Βασιλέως, αντίποινα για τα όσα είχαν πάθει. Για πρώτη φορά, τότε, οι Αθηναίοι διόρισαν ελληνοταμίες που πήγαιναν και εισέπρατταν το φόρο. Έτσι ονομάστηκε τότε η εισφορά... ταμείο ήταν η Δήλος και οι συνελεύσεις της συμμαχίας γίνονταν στο Ναό.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Α, 96
(μετ. Άγγ. Βλάχου)

Κατά τον Θουκυδίδη, ποιος ήταν ο σκοπός της Συμμαχίας;

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΚΙΜΩΝΑ

Γιατί ο Κίμων, όντας πλούσιος, και τις λειτουργίες που του επέβαλλε η Πολιτεία τις εκτελούσε με λαμπρό τρόπο και πολλούς από τους συνδημότες του τους συντηρούσε ξοδεύοντας από τη δική του περιουσία. Γιατί κάθε πολίτης που καταγόταν από το δήμο των Λακιαδών μπορούσε, αν ήθελε, να πηγαίνει καθημερινά στο σπίτι του Κίμωνα και να προμηθεύεται ό,τι του ήταν αναγκαίο για να συντηρηθεί. Ακόμη και οι κήποι του ήταν άφρακτοι, για να παίρνει ο καθένας όσα φρούτα ήθελε.

**Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία,
XXVII, 3 (μετ. Β.Σ.)**

Τι στάση τηρεί ο Αριστοτέλης απέναντι στον Κίωνα;

Ο Κίων ενδυναμώνει τη Συμμαχία

Μετά το θάνατο του Αριστείδη και την εξορία του Θεμιστοκλή με την κατηγορία του μηδισμού* (471 π.Χ.), ο Κίων, γιος του Μιλτιάδη και ηγέτης του αριστοκρατικού κόμματος, επιβάλλεται ως ο αναμφισβήτητος ηγέτης στην Αθήνα και εφαρμόζει απρόσκοπτα τον πολιτικό του σχεδιασμό. Κύρια σημεία του: διεύρυνση της Συμμαχίας της Δήλου, συνέχιση του πολέμου κατά των Περσών, φιλικές σχέσεις με τη Σπάρτη. Μετά τη νίκη του Κίωνα εναντίον των Περσών στον Ευρυμέδοντα ποταμό

της Παμφυλίας (467 π.Χ.), οι δυνάμεις της Συμμαχίας της Δήλου κυριαρχούν απόλυτα στο Αιγαίο. Οι πόλεις που συμμετέχουν σ' αυτή, σύμφωνα με διάφορους υπολογισμούς, ανέρχονται σε 400. Όμως, αντιδράσεις αρχίζουν να εκδηλώνονται σε πολλές από αυτές με αιτία την αλαζονική συμπεριφορά των Αθηναίων. Τάσεις απομάκρυνσης από τη Συμμαχία αναπτύσσονται, οι οποίες καταλήγουν σε εξεγέρσεις (Νάξος, Θάσος). Ο Κίμων τις καταπνίγει βίαια. Γίνεται πλέον φανερό ότι καμία πόλη δεν έχει τη δυνατότητα να αποχωρήσει από τη Συμμαχία χωρίς τη θέληση των Αθηναίων.

Η Συμμαχία όργανο της αθηναϊκής επέκτασης

Η αυτονομία των πόλεων είχε ουσιαστικά καταργηθεί και η Συμμαχία της Δήλου είχε μεταβληθεί σε όργανο επιβολής της πανελληνίας αθηναϊκής ηγεμονίας. Το 454 π.Χ. ο νέος ισχυρός άνδρας της Αθήνας, ο Περικλής, με μία συμβολική κίνηση ιδιαίτερης σημασίας, μεταφέρει το ταμείο της Συμμαχίας από τη Δήλο στην Ακρόπολη της Αθήνας. Το συνέδριο δε συνέρχεται πια. Οι αποφάσεις λαμβάνονται μόνο από την Αθήνα και ο φόρος ορίζεται από την αθηναϊκή Εκκλησία του Δήμου. Το 449 π.Χ. υπογράφεται ανάμεσα στην Αθήνα και τον Πέρση βασιλιά η λεγόμενη Ειρήνη του Καλλία. Με αυτήν ουσιαστικά τερματίζονται

οι ελληνοπερσικοί πόλεμοι. Ο κύριος όρος της Ειρήνης υποχρεώνει τους Πέρσες να αναγνωρίσουν την αυτονομία των ελληνικών πόλεων. Η Συμμαχία της Δήλου δεν είχε πια κανέναν λόγο ύπαρξης, αφού ο πόλεμος κατά των Περσών είχε τερματιστεί. Όμως, η απόκρουση της περσικής απειλής ήταν, από καιρό, απλώς μία πρόφαση.

Κωπηλάτες: ανάγλυφο του τέλους του 5ου αιώνα (Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης). Η δύναμη της Αθήνας στηρίζεται στο ναυτικό της, το οποίο συγκροτείται, κυρίως, από τριήρεις, ταχύτατες και ευέλικτες, έτοιμες να επέμβουν ακόμη και σε μακρινές αποστάσεις.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Τι ήταν ο μηδισμός και γιατί ως κατηγορία ήταν προσβλητική για τους Έλληνες;

2. Γιατί και πώς η Αθήνα κυριαρχεί στον ελληνικό κόσμο τον 5ο αιώνα π.Χ.;

2. ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΕΙΤΑΙ – Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ

Η πίστη στο δημοκρατικό πολίτευμα

Η πολιτική ζωή της Αθήνας, μετά τη λήξη των Περσικών πολέμων, κυριαρχείται από δύο ανταγωνιστικά πολιτικά κόμματα, το αριστοκρατικό και το δημοκρατικό. Το πολίτευμα, όπως το οργάνωσε ο Κλεισθένης, συνεχώς εξελίσσεται, χάνει το συντηρητικό του χαρακτήρα, γίνεται όλο και περισσότερο δημοκρατικό. Τα πρόσωπα, όσο ισχυρά και αν είναι, υποτάσσονται στις θελήσεις του συνόλου. Ο Μιλτιάδης και ο Θεμιστοκλής, οι δύο πρωταγωνιστές των Περσικών πολέμων, πεθαίνουν

ο ένας στη φυλακή και ο άλλος στην εξορία. Οι κύριοι εκπρόσωποι της νέας πολιτικής γενιάς, αν και ανήκουν σε αντίπαλες πολιτικές μερίδες, όπως ο Κίμων και ο Περικλής, δέχονται να είναι απλώς οι προικισμένοι υπηρέτες της κοινότητας. Η νομιμοφροσύνη του Κίμωνα στο δημοκρατικό πολίτευμα είναι παροιμιώδης. Ο ίδιος δέχεται αδιαμαρτύρητα τον εξοστρακισμό του το 461 π.Χ. και, όταν η πατρίδα τον ανακαλεί, τίθεται επικεφαλής του στόλου των Αθηναίων κατά την τελευταία τους επιχείρηση εναντίον των Περσών, για να πεθάνει πολιορκώντας τη Σαλαμίνα της Κύπρου και να νικήσει, έστω και νεκρός, τους Πέρσες (449 π.Χ.). Ο ίδιος ο Περικλής δεν είναι παρά ο πρώτος ανάμεσα στους πολίτες. Η μεγαλύτερη δόξα για τον Περικλή είναι ότι, παρόλο

που κυριάρχησε για πολλά χρόνια στον πολιτικό στίβο της Αθήνας και συγκέντρωσε στα χέρια του εκτεταμένες εξουσίες, ποτέ δεν ξέφυγε από τη δημοκρατική νομιμότητα.

Ο ΠΕΡΙΚΛΗΣ, ΕΝΑΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΗΓΕΤΗΣ

Ο Περικλής είχε μεγάλο κύρος και μεγάλες ικανότητες, και αποδείχτηκε φανερότατα ανώτερος χρημάτων. Ήταν γι' αυτό σε θέση να συγκρατεί το λαό, χωρίς να περιορίζει την ελευθερία του. Δεν παρασυρόταν από τον λαό, αλλά εκείνος τον καθοδηγούσε. Δεν προσπαθούσε να αποκτήσει επιρροή με παράνομα μέσα και δεν κολάκευε το πλήθος με ρητορείες και είχε τόσο μεγάλο κύρος, ώστε μπορούσε να τους εναντιωθεί και να προκαλέσει την

οργή τους. Όταν καταλάβαινε ότι οι συμπολίτες του, από υπεροψία, γίνονταν υπερβολικά τολμηροί, ενώ δεν το επέτρεπαν οι περιστάσεις, τους συγκρατούσε φοβίζοντάς τους με τα λόγια του κι όταν τους έβλεπε φοβισμένους χωρίς λόγο, τους έδινε θάρρος. Έτσι η πολιτεία φαινομενικά ήταν δημοκρατία, ενώ πραγματικά την κυβερνούσε ο πρώτος της πολίτης.

Θουκυδίδης Β, 65
(μετ. Άγγ. Βλάχου)

Προτομή του Περικλή, ρωμαϊκό αντίγραφο του πρωτότυπου έργου του γλύπτη Κρησίλα. Συλλογή Mansell. Ο οραματισμός του άνδρα αντανakλάται στα χαρακτηριστικά του.

Το πολιτικό πρόγραμμα του Περικλή

Ο Περικλής, γόνος του παλαιού γένους των Αλκμεωνιδών και μαθητής του φιλόσοφου Αναξαγόρα, εμφανίζεται για πρώτη φορά στον πολιτικό ορίζοντα της Αθήνας στο πλευρό του Εφιάλτη, του ηγέτη του δημοκρατικού κόμματος, το 462 π.Χ. Τότε, το δημοκρατικό κόμμα, εκμεταλλευόμενο την ατυχή ανάμειξη του Κίμωνα στην επανάσταση των Μεσσηνίων ειλώτων στη Σπάρτη, κατορθώνει να εξοστρακίσει τον Κίμωνα και να πάρει την εξουσία. Εφιάλτης και Περικλής θα αγωνιστούν για τη δημοκρατικότερη εξέλιξη του πολιτεύματος. Ο αγώνας τους θα κορυφωθεί με την αφαίρεση, από τον Άρειο Πάγο, που ήταν το προπύργιο του συντηρητισμού,

κάθε πολιτικής εξουσίας, καθώς και του αποκλειστικού προνομίου της απονομής της δικαιοσύνης. Μετά τη δολοφονία του Εφιάλτη και την πολιτική αποδυνάμωση του Κίμωνα, ο Περικλής, ως αρχηγός του δημοκρατικού κόμματος, θα αρχίσει να εφαρμόζει το προσωπικό του πολιτικό πρόγραμμα. Για τον Περικλή δημοκρατία σημαίνει ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο νόμο αλλά συγχρόνως και δυνατότητα για όλους να διάγουν μια άνετη ζωή. Καθιερώνει τη μισθοφορία, ένα είδος οικονομικής ενίσχυσης για τους απορότερους, ώστε να μπορούν, απερίσπαστοι, να παρακολουθούν τις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου και να ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Ακόμη και οι φτωχότεροι είχαν τη δυνατότητα να καταλαμβάνουν πολιτειακά αξιώματα.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ; (μιλάει ο Περικλής)

«Το πολίτευμα που έχουμε δε γυρεύει να πάρει τους νόμους από τους ξένους πιο πολύ είμαστε εμείς το παράδειγμα σε μερικούς παρά που ξεσηκώνουμε ό,τι κάνουν οι άλλοι. Το όνομά της, επειδή δε ζούμε στηριγμένοι πάνω στους λίγους παρά στους περισσότερους, είναι η κυριαρχία του δήμου, δημοκρατία.»

**Θουκυδίδης, Ιστορία, Β' 37, 1
(μετ. Ι.Θ. Κακριδή)**

• Η υπογραμμισμένη φράση είχε προταθεί να αποτελέσει την προμετωπίδα του προοιμίου του Συντάγματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι λόγοι του Περικλή διασχίζουν τους αιώνες και φωτίζουν την εποχή μας.

Επιπλέον, η Πολιτεία αναπτύσσει θεσμούς κοινωνικής προστασίας και πληρώνει, για τους απόρους, το αντίτιμο του εισιτηρίου τους για την είσοδο τους στο θέατρο (θεωρικά χρήματα). Ακόμη ο Περικλής συλλαμβάνει το σχέδιο της ανοικοδόμησης μεγάλων δημόσιων έργων, τα οποία θα προσφέρουν εργασία σε πολλούς και θα αλλάξουν την όψη της πόλης. Η πόλη της Αθηνάς θα μεταμορφωθεί.

Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ ΧΑΝΕΙ ΤΙΣ ΕΞΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ

Όσο μεγάλωνε η επιρροή του δημοκρατικού κόμματος και πήρε στα χέρια του την αρχηγία ο Εφιάλτης, πολιτικός που είχε τη φήμη του αδωροδόκητου και του δίκαιου, άρχισε πόλεμο με τον Άρειο Πάγο.

Και στην αρχή καθαίρεσε πολλούς από τους Αρειοπαγίτες κατηγορώντας τους για κακή διαχείριση. Έπειτα αφαίρεσε από τη βουλή του Αρείου Πάγου όλα τα πρόσθετα προνόμια, με τα οποία αυτή ήταν ουσιαστικά ο φρουρός του πολιτεύματος, και άλλες από τις εξουσίες τις παραχώρησε στη βουλή των Πεντακοσίων, άλλες στην Εκκλησία του Δήμου και στα δικαστήρια.

Αριστοτέλης, Αθηναίων Πολιτεία, XXV, 1-2 (μετ. Β.Σ.)

Ποια φράση τον κειμένου δείχνει τη συμπάθεια τον Αριστοτέλη προς τον Άρειο Πάγο;

Η Ειρήνη του Καλλία εξασφαλίζει για τους Αθηναίους την ειρήνη με τους Πέρσες και την απόλυτη

κυριαρχία στο Αιγαίο. Οι σχέσεις με τη Σπάρτη, οι οποίες μετά την πτώση του Κίμωνα ήταν αρκετά ταραγμένες, εξομαλύνονται με τη σύναψη της Τριακονταετούς Ειρήνης (446 π.Χ., Τριακοντούταις Σπονδαί). Έτσι η Αθήνα, απερίσπαστη, θα ασχοληθεί με την υλοποίηση ενός υψηλού πολιτιστικού, καλλιτεχνικού και παιδευτικού οράματος.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Με ποια μέτρο ο Περικλής προχωρεί στον εκδημοκρατισμό του αθηναϊκού πολιτεύματος;*
- 2. «Λακεδαιμόνιοι κρίνουσι βοή και ού ψήφω»:* Να μεταφράσετε τη φράση αυτή του Θουκυδίδη και να αναλύσετε το νόημά της.
- 3. Ο Πλούταρχος (Περικλής, κεφ. 12) αναφέρει ότι για την κατασκευή*

δημόσιων έργων εργάστηκαν: «μαραγκοί, γλύπτες, απλοί μαρμαράδες, χαλκουργοί, βαφείς, χρυσοχόοι, υφαντουργοί, ζωγράφοι, τορνευτές, χαρακτες, μεταφορείς θάλασσας και στεριάς, εργάτες». Καταγράψτε κάποιες ευεργετικές συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο από την εκτέλεση μεγάλων έργων. Προσκομίστε αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από την περιοχή σας.

3. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ. ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ

Εκκλησία του δήμου. Βουλή των Πεντακοσίων

Μέχρι το 462 π.Χ., έτος της πτώσης της πολιτικής δύναμης του Κίμωνα, και την άνοδο του Περικλή, το αθηναϊκό πολίτευμα λειτουργούσε περίπου όπως το είχε διαμορφώσει η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη. Όμως, στη συνέχεια το πολίτευμα εξελίσσεται, η λαϊκή συμμετοχή διευρύνεται και ο δήμος ασκεί το σύνολο της εξουσίας.

Η Εκκλησία του Δήμου είναι το κυρίαρχο σώμα στη δομή του αθηναϊκού πολιτεύματος. Όλοι οι ελεύθεροι πολίτες της Αττικής,

σύμφωνα με τον νόμο, ήταν μέλη της. Κατά τις συνεδριάσεις κάθε πολίτης μπορούσε ελεύθερα να εκφράσει τη γνώμη του. Οι αποφάσεις της Εκκλησίας καθόριζαν την πορεία της πολιτείας σε όλους τους τομείς. Η Εκκλησία, όπως καθόριζε η μεταρρύθμιση του Κλεισθένη, εκλέγει, με θητεία ενός έτους, τα μέλη της Βουλής των Πεντακοσίων, αλλά τώρα οι αρμοδιότητές της ήταν αυξημένες. Αυτή προετοίμαζε τα κείμενα των νόμων (προβούλευμα), τους οποίους, μετά από συζήτηση, ψήφισε ή απέρριπτε η Εκκλησία. Μετά τη μεταρρύθμιση του Εφιάλτη, ο Άρειος Πάγος δεν είχε δικαίωμα να ελέγχει τη βουλή.

Δέκα στρατηγοί

Οι Εννέα Άρχοντες δεν εκλέγονταν πια, αλλά κληρώνονταν· έτσι το αξίωμα τους είχε καταλήξει να είναι καθαρά διακοσμητικό. Αντίθετα, οι Δέκα Στρατηγοί αναδεικνύονται ως οι κύριοι ανώτατοι άρχοντες. Έργο τους είναι η εσωτερική ασφάλεια της πόλης, ο σχεδιασμός της εξωτερικής πολιτικής και η διοίκηση του στρατού και του στόλου.

Η Ηλιαία

Εκεί όμως που σημειώνονται οι ριζοσπαστικότεροι νεωτερισμοί είναι στην απονομή της δικαιοσύνης. Ο Εφιάλτης αφαίρεσε από τον Άρειο Πάγο την αποκλειστικότητα της απονομής της δικαιοσύνης,

αφήνοντάς του μόνο τις περιπτώσεις φόνου εκ προμελέτης και εμπρησμού. Όλες οι άλλες περιπτώσεις μεταφέρονται στη δικαιοδοσία ενός πολυμελούς λαϊκού δικαστηρίου, της Ηλιαίας, με 6.000 δικαστές, οι οποίοι εκλέγονταν, με θητεία ενός έτους, από την Εκκλησία. Η Ηλιαία χωριζόταν σε 10 τμήματα. Το κάθε τμήμα είχε αρμοδιότητα σε διαφορετικό δικαστικό τομέα και αντιπροσώπευε μία από τις δέκα φυλές της Αθήνας.

Το αθηναϊκό πολίτευμα έδινε την ευκαιρία σ' όλους τους πολίτες να συμμετέχουν στη διακυβέρνηση της πόλης.

(Το σχήμα στην επόμενη σελίδα)

ΔΗΜΟΙ

10 ΦΥΛΕΣ από 3 τριττύες η καθεμία

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

1. Οι 9 άρχοντες
2. Στρατιωτικές αρχές
3. Οικονομικές αρχές
4. Θρησκευτικές αρχές

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ 500

- Δέκα Πρυτανείες
- Ειδικές επιτροπές

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

1. Άρειος Πάγος
2. Ηλιαία
3. Ειδικά δικαστήρια

Οι λειτουργίες

Η αθηναϊκή Πολιτεία, με την τόσο έντονη παρουσία σε πανελλήνια κλίμακα, είχε ανάγκη από χρήματα. Η συντήρηση του στόλου, η οργάνωση μεγαλοπρεπών εορτών, το ανέβασμα πολυπρόσωπων θεατρικών παραστάσεων, η αποστολή πρεσβειών σε πανελλήνιες εορτές απαιτούσαν τεράστια οικονομική δαπάνη. Η Αθήνα, με ένα ευφυές φορολογικό σύστημα, τις λειτουργίες, υποχρέωνε τους οικονομικά ισχυρούς Αθηναίους να προσφέρουν τα αναγκαία χρήματα για την κίνηση όλου του μηχανισμού. Το πρωτότυπο, με το σύστημα των λειτουργιών, είναι ότι βοηθείται η πολιτεία αλλά συγχρόνως προωθείται η προσωπική προβολή και υλοποιούνται οι φιλοδοξίες των φορολογουμένων.

Οι κυριότερες λειτουργίες ήταν: η τριηραρχία, δηλαδή η προσφορά χρημάτων από έναν ή περισσότερους ιδιώτες για τη συντήρηση ενός κρατικού πλοίου· η χορηγία, δηλαδή η ανάληψη της δαπάνης για το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης που θα λάμβανε μέρος σε δραματικούς αγώνες· η γυμνασιαρχία, δηλαδή η καταβολή των εξόδων για τη διατροφή και την εκγύμναση αθλητών που θα έπαιρναν μέρος σε «γυμνικούς αγώνες»· τέλος, η εστίαση, δηλαδή η παροχή από έναν πλούσιο πολίτη των χρημάτων για την παράθεση δημόσιου γεύματος στα μέλη της φυλής του σε περίοδο εορτών ή αγώνων.

Τους πλούσιους πολίτες που προσέφεραν μεγάλα ποσά για τις λειτουργίες η Πολιτεία τους τιμούσε, δίνοντάς τους την άδεια να στήσουν

**αναμνηστικό μνημείο σε περίπτωση
νίκης της ομάδας τους σε
δραματικούς ή γυμνικούς αγώνες.**

Ο ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΩΝ ΤΗΣ ΗΛΙΑΙΑΣ

**Ο όρκος που έδιναν οι δικαστές της
Ηλιαίας, όταν αναλάμβαναν τα
καθήκοντά τους: «Θα ψηφίζω
σύμφωνα με τους νόμους. Στην
περίπτωση που κάτι δεν
προβλέπεται από το νόμο, θα
αποφασίζω αυτό που είναι δίκαιο,
χωρίς να παρασύρομαι από τη
φιλία ή την έχθρα. Θα ψηφίζω
λαμβάνοντας αποκλειστικά υπόψη
αυτό που έχει κατατεθεί στο
δικαστήριο. Θα ακούω με την ίδια
προσοχή και τα δύο αντίδικα μέρη.
Ορκίζομαι στο Δία, τον Απόλλωνα
και τη Δήμητρα».**

Αθήνα: το μνημείο
του Λυσικράτους.
Το χορηγικό
μνημείο αποτυπώνει
την υπερηφάνεια
του Αθηναίου
που νίκησε στους
δραματικούς αγώνες.

ΕΝΑΣ ΠΛΟΥΣΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΚΘΕΤΕΙ ΤΑ ΕΞΟΔΑ ΜΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Όταν ο Θεόπομπος ήταν επώνυμος άρχοντας, αφού ορίστηκε χορηγός σε τραγωδία, ξόδεψε 3.000 δραχμές και δυο μνες. Αργότερα, τότε που πήρα το βραβείο για την προετοιμασία ανδρικού χορού 2.000 δραχμές και άλλες 800 δραχμές για τους χορευτές του πυρρίχιου στα μεγάλα Παναθήναια. Επίσης πήρα το βρα-

βείο ως χορηγός χορού στα Διονύσια και ξόδεψα, μαζί με την ανάθεση του τρίποδα, 3.000 δραχμές.

**Λυσίας, Απολογία δωροδοκίας, 1-3
(μετ. Β.Σ.)**

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Σε τι συνίσταται η αθηναϊκή δημοκρατία; Ποιοι είναι οι κυριότεροι θεσμοί της;***
- 2. Ποιος ο αντίστοιχος με την Εκκλησία του Δήμου θεσμός στη σύγχρονη δημοκρατία; Ποια διαφορά υπάρχει στον τρόπο συμμετοχής;***
- 3. Ποιον σκοπό εξυπηρετούσε ο θεσμός των λειτουργιών στην αρχαία Αθήνα;***
- 4. Αφού επιστρέψετε στο προηγούμενο κεφάλαιο Δ (ενότητα 5), και με τη βοήθεια των παραθεμάτων, να συμπληρώσετε τον πίνακα που***

ακολουθεί με τα σημαντικότερα πολιτικά μέτρα κάθε Αθηναίου πολιτικού. Μπορείτε να εξηγήσετε γιατί στα χρόνια του Περικλή η αθηναϊκή δημοκρατία άγγιζε το απόγειό της;

Πολιτικά μέτρα Σόλωνα

Πολιτικά μέτρα Κλεισθένη

Πολιτικά μέτρα Εφιάλτη / Περικλή

4. Η ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ – Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

Αθηναίοι πολίτες

Τρεις μεγάλες κοινωνικές ομάδες αποτελούσαν τον πληθυσμό της Αθήνας κατά τον 5ο αιώνα, οι Αθηναίοι πολίτες, οι μέτοικοι και οι δούλοι. Οι Αθηναίοι πολίτες αποτελούσαν τη μοναδική κυρίαρχη δύναμη στην πόλη. Από αυτούς πήγαζε κάθε εξουσία. Αθηναίοι πολίτες ήταν αυτοί που κατάγονταν από πατέρα και μητέρα Αθηναίους. Αυτοί μόνο είχαν το δικαίωμα της συμμετοχής στις εργασίες της Εκκλησίας του Δήμου. Όλοι οι Αθηναίοι πολίτες είχαν τα ίδια δικαιώματα απέναντι στους νόμους.

Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΜΕΤΟΙΚΩΝ

Πρέπει να υπάρχει ειδική μέριμνα για τους μετοίκους, γιατί η πρόσοδος αυτή μου φαίνεται πως καταλέγεται στις καλύτερες, επειδή οι μέτοικοι συντηρούνται οι ίδιοι και προσφέρουν πολλές ωφέλειες στην πόλη, χωρίς να παίρνουν μισθό, αντίθετα καταβάλλουν το μετοίκιον. Νομίζω πως επαρκής μέριμνα είναι τούτη, να αφαιρέσουμε όσα, χωρίς να ωφελούν καθόλου την πόλη, δίνουν την εντύπωση πως ντροπιάζουν τους μετοίκους.

**Ξενοφών, Πόροι, Π, 1 (μετ. Α.
Παπαγεωργίου)**

Μέτοικοι

Οι μέτοικοι ήταν πολίτες άλλων ελληνικών πόλεων που είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα, προσελκυσμένοι από την ιδιαίτερη οικονομική ανάπτυξη. Η κύρια ασχολία τους ήταν το εμπόριο και, για να τους επιτραπεί να διαμένουν ανεμπόδιστα στην Αθήνα, πλήρωναν έναν ειδικό φόρο, το μετοίκιον.

Δούλοι

Οι δούλοι αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού της Αθήνας. Υπολογίζεται ότι κατά την εποχή του Περικλή κατοικούσαν στην Αθήνα περίπου 200.000 δούλοι. Η προέλευσή τους ήταν ποικίλη· άλλοι ήταν αιχμάλωτοι πολέμου, άλλοι είχαν αγοραστεί στα δουλοπάζαρα και άλλοι ήταν παιδιά δούλων. Ορισμένοι δούλοι

εργάζονταν ως υπηρέτες στα αθηναϊκά σπίτια ή τους αγρούς και άλλοι υπηρετούσαν σε κρατικές υπηρεσίες ως δεσμοφύλακες, λογιστές, αστυνόμοι ή εργάτες. Οι μορφωμένοι δούλοι εκτελούσαν και χρέη παιδαγωγού σε σπίτια πλούσιων Αθηναίων. Η αθηναϊκή κοινωνία, σχεδόν στο σύνολό της, περιέβαλλε με στοργή τους δούλους και η κάθε οικογένεια, στους κόλπους της οποίας υπηρετούσαν, τους θεωρούσε μέλη της.

**«Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ
ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣ»**

Μερικοί ισχυρίζονται ότι η δουλεία δεν είναι έργο της δικαιοσύνης, αλλά της βίας. Η οικογένεια, για να είναι πλήρης, οφείλει να αποτελείται από άτομα ελεύθερα και δούλους.

Πράγματι, η περιουσία αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της οικογένειας, γιατί χωρίς τα αναγκαία αντικείμενα είναι αδύνατον να ζήσεις. Δεν μπορούμε να φανταστούμε οικογένεια χωρίς ορισμένα βοηθητικά εργαλεία. Ανάμεσα στα εργαλεία, άλλα είναι άψυχα και άλλα έμψυχα. Ο δούλος είναι ένα εργαλείο έμψυχο. Εάν κάθε εργαλείο μπορούσε, με μια απλή εντολή, να εκτελέσει μόνο του μια εργασία, τότε ο κύριος δε θα χρειαζόταν τους δούλους. Χρήσιμη για τους ίδιους τους δούλους, η δουλεία είναι δίκαιη.

**Αριστοτέλης, Πολιτικά, Α, IV, 1-3
(μετ. Β.Σ.)**

Τι σας κάνει ιδιαίτερη εντύπωση στο κείμενο του Αριστοτέλη;

Ο ρόλος της γυναίκας

Η μέση αθηναϊκή οικογένεια έμενε συνήθως σε ένα απλό, μονώροφο σπίτι. Τα έπιπλα, λιτά, άφηναν πολύ ελεύθερο χώρο στα δωμάτια. Η οικοδέσποινα, ακολουθώντας τις συνήθειες της εποχής, παρέμενε στο σπίτι και σπάνια εξερχόταν μόνη, κυρίως κατά τις θρησκευτικές εορτές. Το μοναδικό αξίωμα που μπορούσε να αναλάβει μια γυναίκα στην αρχαιότητα ήταν αυτό της ιέρειας. Δε λάμβανε μέρος στη δημόσια ζωή και καταγινόταν με τις οικιακές εργασίες. Επέβλεπε τους δούλους – οικιακούς βοηθούς–, φρόντιζε τον καλλωπισμό της, ύφαινε και μεριμνούσε για την ανατροφή των παιδιών. Περνούσε το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας στο γυναικωνίτη, ένα ιδιαίτερο τμήμα του σπιτιού που προοριζόταν γι' αυτήν.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Από τη στιγμή που οι προμήθειες μπουν στο σπίτι, πρέπει κάποιος να τις διατηρήσει και να κάνει τις απαραίτητες εργασίες: μέσα στο σπίτι θα μεγαλώσουν τα νεογέννητα, στο σπίτι πρέπει να παραχθεί το αλεύρι που δίνουν τα δημητριακά. Το ίδιο ισχύει και για την κατασκευή των ενδυμάτων από το μαλλί. Επειδή μάλιστα όλες οι εργασίες χρειάζονται φροντίδα, και αυτές που γίνονται μέσα στο σπίτι και αυτές που γίνονται έξω, νομίζω ότι ο Θεός ανέθεσε στη φύση της γυναίκας τις εργασίες και τις φροντίδες μέσα στο σπίτι και στον άνδρα τις εξωτερικές.

**Ξενοφών, Οικονομικός, VII, 21-23
(μετ. Α. Παπαγεωργίου)**

Συμφωνούν τα αγόρια και τα κορίτσια μ' αυτές τις απόψεις; Τι έχει αλλάξει από τότε έως σήμερα;

Ο άνδρας

Ο άνδρας περνάει το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας έξω από το σπίτι. Το γλυκό κλίμα της Αττικής ευνοεί τη ζωή στην ύπαιθρο, το περιδιάβασμα, την ελεύθερη περιπατητική συζήτηση. Ο Αθηναίος, όταν δεν ασχολείται με την προσωπική του εργασία, συχνάζει στα γυμναστήρια, στα δημόσια λουτρά, στα κουρεία. Εκεί συναντά τους γνωστούς του και συζητά διάφορα, από τα μικροπροβλήματα της ζωής μέχρι πολιτικά και φιλοσοφικά θέματα. Η συμμετοχή στα κοινά τον θέλγει ιδιαίτερα και στις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου λαμβάνει

ενεργό μέρος. Το βράδυ, στο σπίτι του, οργανώνει συμπόσια με τους φίλους του. Εκεί, μόνο με τη συμμετοχή ανδρών, άναβαν οι συζητήσεις γύρω από αγαπημένα θέματα, όπως η τέχνη και η φιλοσοφία.

Σκηνή στο γυναικωνίτη.

Ερυθρόμορφη πυξίδα. Παρίσι, Μουσείο Λούβρου. Ο γυναικωνίτης είναι το βασίλειο της γυναίκας. Με τι ασχολείται η κύρια μορφή της εικόνας;

Τα παιδιά

Η ανατροφή των παιδιών διέφερε ανάλογα με το φύλο. Ενώ τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι και μάθαιναν από τη μητέρα τους το σύνολο των οικιακών εργασιών, τα αγόρια από την ηλικία των επτά ετών στέλνονταν σε ιδιωτικά σχολεία, για να μορφωθούν.

Τροφή και ενδύματα

Η τροφή της αθηναϊκής οικογένειας ήταν λιτή και αποτελούταν από λαχανικά, ελιές, παστά ψάρια και σπάνια από κρέας. Η ενδυμασία των Αθηναίων ήταν κομψή, αλλά όχι εξεζητημένη. Το βασικό ένδυμα ήταν ο χιτώνας, ο οποίος, ανάλογα με τις διαθέσεις του ατόμου, με το δέσιμο στη μέση με μία ζώνη, δημιουργούσε πολλές ή λίγες πτυχώσεις. Το

ιμάτιο, είδος πανωφορίου, κατασκευασμένο από ζεστό, μάλλινο ύφασμα, τυλιγόταν πάνω από το χιτώνα με ποικίλους τρόπους. Τα σανδάλια, στα πόδια, συμπλήρωναν την αμφίεση. Οι πλούσιες Αθηναίες αγαπούσαν πολύ και τα κοσμήματα, τα οποία αποτελούσαν αναπόσπαστο τμήμα της αμφίεσής τους.

Σκηνή από
συμπόσιο
(Ρώμη,
Μουσείο
Βατικανού).
Τι απεικονίζει;

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Συγκρίνετε τη θέση των δούλων στην Αθήνα με την αντίστοιχη των ειλωτών στη Σπάρτη.**
- 2. Τι ήταν οι μέτοικοι και ποιες αντιστοιχίες βρίσκετε να υπάρχουν με τους σημερινούς μετανάστες στη χώρα μας;**
- 3. Ποιος ήταν ο ρόλος της γυναίκας στην Αθήνα; Ποιες διαφορές διαπιστώνετε στη θέση της γυναίκας σήμερα;**

5. Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΟΡΦΩΣΗΣ – Ο ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΚΑΙ Η ΕΡΓΑΣΙΑ – Η ΑΘΗΝΑ ΓΙΟΡΤΑΖΕΙ

Η μόρφωση των παιδιών

Η αρμονική ανάπτυξη του σώματος και του πνεύματος είχε τεθεί ως υπέρτατος παιδευτικός στόχος από την αθηναϊκή Πολιτεία. Η ανάπτυξη του καλού γούστου, της ευπρέπειας, της κοινωνικότητας και της οξυδερκούς πολιτικής σκέψης ήταν επίσης παραπληρωματικοί στόχοι των εκπαιδευτικών επιδιώξεων. Η μουσική κατέχει δεσπόμενη θέση σ' αυτή τη μαθησιακή διαδικασία. Ο παιδαγωγός, συνήθως ένας μορφωμένος δούλος, βοηθά στο σπίτι το αγόρι στην εκμάθηση των μαθημάτων του και το συνοδεύει στο σχολείο του.

Εκεί ο γραμματιστής του διδάσκει γραφή, ανάγνωση και την κατανόηση των ομηρικών επών. Ο κιθαριστής διδάσκει στο παιδί μουσική και ο παιδοτρίβης το εκγυμνάζει. Αργότερα, στην εφηβική ηλικία, τα παιδιά των πλούσιων Αθηναίων, που επεδίωκαν μια υψηλή σταδιοδρομία στον πολιτικό τομέα, διδάσκονταν από τους σοφιστές τη ρητορική, την τέχνη της ορθής έκφρασης και της ικανότητας να πείθεις τον δήμο. Οι σοφιστές ήταν μορφωμένοι άνθρωποι, οι οποίοι είχαν συρρεύσει στην Αθήνα απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας, ακόμα και από τις αποικίες, και δίδασκαν στους νέους τη ρητορική με αδρή αμοιβή.

Όμως, τον νέο, και ιδιαίτερα τον έφηβο, τον βοηθούσε στη διανοητική και αισθητική του ανάπτυξη η όλη πνευματική ατμόσφαιρα που

κυριαρχούσε στην Αθήνα.

«Ἑλλάδος παιδευσιν» ονομάζει την πόλη ο Θουκυδίδης και αυτή ήταν η πραγματικότητα. Πνευματικό και καλλιτεχνικό κέντρο του ελληνισμού η Αθήνα, παρείχε κάθε δυνατότητα στους νέους να αναπτύξουν όλες τους τις ικανότητες, να διευρύνουν τους πνευματικούς τους ορίζοντες και να αναδείξουν τα όποια ταλέντα τους.

Υποδηματοποιείο: μελανόμορφος αμφορέας. (Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών). Μπορείτε να προσδιορίσετε το ρόλο των τριών εικονιζόμενων προσώπων;

**Εργαστήριο αγγειοπλαστικής:
ερυθρόμορφος κρατήρας.
(Οξφόρδη, Ασμολειανό Μουσείο).
Μπορείτε να περιγράψετε τη σκηνή;**

**Μάθημα σ' ένα σχολείο: Αττικό
ερυθρόμορφο αγγείο. (Βερολίνο,
Κρατικό Μουσείο). Ποια μαθήματα
διδάσκει ο μαθητής; Από ποιον
συνοδεύεται στο σχολείο;**

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΑΓΑΠΟΥΝ ΤΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ

Διότι καθένας από σας συχνάζει άλλος σε μυροπωλείο, άλλος σε κουρείο, άλλος σε σκυτοτομείο και άλλος όπου τύχει και οι περισσότεροι πηγαίνουν σε όσους έχουν τα εργαστήριά τους κοντά στην αγορά, ενώ ελάχιστοι πηγαίνουν σε όσους απέχουν πολύ από αυτήν.

Λυσίας, Υπέρ του Αδυνάτου, 20
(μετ. Γ. Κυριαζή)

Οι Αθηναίοι αγρότες

Οι Αθηναίοι αγρότες, με μικρή κτηματική ιδιοκτησία, αποτελούν την πλειονότητα του πληθυσμού. Καλλιεργούν τα χωράφια τους με τη βοήθεια των δούλων. Η κτηνοτροφία είναι περιορισμένη.

Εργαστήρια

Οι πολυάριθμοι τεχνίτες ζουν κυρίως στην πόλη. Εργάζονται σε μικρά εργαστήρια, ανοιχτά προς το μέρος του δρόμου, ώστε οι μελλοντικοί πελάτες τους να παρακολουθούν την εργασία τους. Τα εργαστήρια και τα μαγαζιά είναι συγκεντρωμένα σε μία συγκεκριμένη περιοχή, ανάλογα με το είδος που κατασκευάζουν ή πουλούν. Έτσι οι αγγειοπλάστες είχαν συγκεντρώσει τα εργαστήρια τους στην περιοχή του Κεραμεικού.

Εμπόριο

Συγχρόνως, η αύξηση του πληθυσμού συντελεί στη ραγδαία αύξηση του εμπορίου. Εισάγονται τρόφιμα για τη συντήρηση των κατοίκων, αλλά και πρώτες ύλες,

όπως δέρματα, ξυλεία και μέταλλα, για τις εργασίες των βιοτεχνιών. Τα προϊόντα των αθηναϊκών εργαστηρίων, όπως υφάσματα, όπλα, κατεργασμένα δέρματα, αγγεία και έπιπλα, εξάγονταν σε ολόκληρη τη Μεσόγειο.

Με την άνθηση του εμπορίου, μια νέα δυναμική και πλούσια επαγγελματική κατηγορία, οι μέτοικοι, αποκτούν ισχύ και επηρεάζουν τις τύχες της πόλης.

Διανόηση

Στο περιθώριο αυτών των επαγγελματικών ενασχολήσεων, μια ιδιαίτερη ομάδα, όχι και τόσο ολιγομελής, οι καλλιτέχνες, οι διανοούμενοι και οι πολιτικοί, με τα καλλιτεχνικά τους δημιουργήματα, τις υψιπετείς φιλοσοφικές θεωρίες

τους και τις ριζοσπαστικές
πολιτικές τους κινήσεις, υλοποιούν
αυτό που ονομάστηκε «χρυσούς
αιών» της Αθήνας.

Η πομπή των Παναθηναίων:
πλάκα με ιππείς από τη βόρεια
ζωφόρο του Παρθενώνα.
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

ΟΙ ΓΙΟΡΤΕΣ ΞΕΚΟΥΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (μιλάει ο Περικλής)

«Ωστόσο και από τους κόπους φροντίσαμε να βρούμε, όσο γινόταν, πιο πολλές ξεκούρασεις στο πνεύμα, με το να κρατούμε τη συνήθεια να κάνουμε αγώνες και θυσίες όλο το χρόνο μια πάνω στην άλλη, έπειτα και περιποιημένα σπιτικά για τον εαυτό του καθένας η ευχαρίστηση που μας δίνουν αυτά κάθε μέρα, διώχνει μακριά τη στενοχώρια».

**Θουκυδίδης, Ιστορία, 38, 1
(μετ. Ι. Κακριδή)**

Γιορτές

Οι γιορτές, παναθηναϊκές και κρατικές ή ιδιωτικές και λιτές, ήταν συνυφασμένες με την καθημερινή

ζωή της Αθήνας. Η λαμπρότερη, η εορτή της ίδιας της πόλης, ήταν τα Παναθήναια, που τελούνταν κάθε τέσσερα χρόνια προς τιμήν της Αθηνάς. Κατά τη διάρκειά τους ξεδιπλωνόταν όλο το μεγαλείο και η δύναμη της πόλης. Τα Μεγάλα ή «εν άστει» Διονύσια ήταν μια πολυήμερη γιορτή προς τιμήν του Διονύσου. Τα Ανθεστήρια ήταν μία άλλη γιορτή αφιερωμένη στον ίδιο θεό, κατά την οποία οι Αθηναίοι δοκίμαζαν το νέο κρασί μέσα σε ατμόσφαιρα γενικής χαράς.

Τέλος, τα Ελευσίνια, γιορτή αφιερωμένη στη Δήμητρα και στην κόρη της Περσεφόνη, εορτάζονταν στις αρχές Οκτωβρίου. Πομπή με προσκυνητές ξεκινούσε από την Αθήνα και κατέληγε στο ιερό της Δήμητρας στην Ελευσίνα. Εκεί τελούνταν τα Ελευσίνια μυστήρια.

Ανάγλυφο της Αθηνάς
(Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης):
η θεά σκεπτική
με το βλέμμα προσηλωμένο
σε μια μαρμάρινη πλάκα.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Ποιες γιορτές σήμερα σχετίζονται με τις αντίστοιχες αθηναϊκές; (Λάβετε υπόψη τα δεδομένα του τόπου σας).**
- 2. Υπάρχει κοντά στην περιοχή σας κάποιο μουσείο; Ποια η χρησιμότητά του από πολιτιστική και οικονομική άποψη;**

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Το 478 π.Χ. ιδρύεται η Συμμαχία της Δήλου. Την ηγεμονία αναλαμβάνει η Αθήνα. Η Συμμαχία απαλλάσσει το Αιγαίο από την περσική παρουσία. Την ίδια περίοδο, με την καθοδήγηση του Περικλή το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας εδραιώνεται και η ζωή των Αθηναίων γίνεται περισσότερο άνετη.

Άσκηση αυτοαξιολόγησης

Συνδέστε με μία γραμμή τις λέξεις που έχουν σχέση μεταξύ τους.

Κίμων

φόρος

μέτοικος

Άρειος Πάγος

Ελληνοταμίες

Τριηραρχία

Εφιάλτης

Βουλή των
Πεντακοσίων

θεωρικά

χρήματα

Ευρυμέδων

προβούλευμα

μετοίκιον

λειτουργία

θέατρο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄

ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431-362 π.Χ.)

Κύριες πηγές μας: ο Θουκυδίδης μέχρι το 411 π.Χ. και στη συνέχεια ο Ξενοφών με τα «Ελληνικά» του, που μας προσφέρουν την πορεία των γεγονότων αυτής της περιόδου. Ακόμη, τα έργα του Ξενοφώντα Κύρου Ανάβασις και Αγησίλαος, καθώς και οι Βίοι του Πλουτάρχου Νικίας, Αλκιβιάδης, Λύσανδρος και Πελοπίδας είναι πολύτιμες πηγές. Η περίοδος αυτή, που αρχίζει με τον Πελοποννησιακό πόλεμο και τελειώνει με τη μάχη στη Μαντίνεια, βλέπει και τις τρεις μεγάλες ελληνικές πόλεις να πορεύονται, μέσα από ψευδαισθήσεις

ηγεμονίας στην Ελλάδα, σε μία αναπότρεπτη παρακμή.

- Αθηναϊκή συμμαχία
- Σπαρτιατική συμμαχία

Οι αντίπαλες συμμαχίες
στον Πελοποννησιακό πόλεμο.

ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431-436 π.Χ.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

1. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΦΟΡΜΕΣ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ – Ο ΑΡΧΙΔΑΜΕΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (431–421 π.Χ.)

Τα αίτια

Η Αθήνα, μετά την πλήρη κυριαρχία στο Αιγαίο, στρέφει τις βλέψεις της και προς τη Δύση, το Ιόνιο και την Αδριατική. Αυτό τη φέρνει σε σύγκρουση με την Κόρινθο, κύρια σύμμαχο της Σπάρτης, η οποία θεωρούσε ως χώρο επιρροής της τις δυτικές θάλασσες και βλέπει τώρα τα οικονομικά της συμφέροντα να απειλούνται. Ακόμη, η πολιτειακή διαφορά της Αθήνας με τη Σπάρτη,

η οποία γεννά και τη διαφορά στην ανάπτυξη των νοοτροπιών, είναι η βαθύτερη και ουσιαστικότερη αιτία του χάσματος ανάμεσα στις δύο πόλεις, το οποίο, σταδιακά, θα καταστεί αγεφύρωτο. Η κλειστή και αριστοκρατική Σπάρτη έβλεπε με ολοφάνερη καχυποψία τη συνεχώς αυξανόμενη δύναμη της ανοικτής και δημοκρατικής Αθήνας. Με την Αθήνα και τη Σπάρτη βρίσκονται αντιμέτωπες δύο αντίπαλες και αντίθετες κοσμοθεωρίες. Η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη.

Οι αφορμές

Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη, η ανάμειξη των Αθηναίων στη διαμάχη ανάμεσα στην Κέρκυρα και την Κόρινθο για την Επίδαμνο (Δυρράχιο), αποτελεί την πρώτη αφορμή του πολέμου. Η αντιπαλότητα ανά-

Η ΟΧΥΡΩΣΗ ΑΘΗΝΩΝ – ΠΕΙΡΑΙΩΣ

- Τα Μακρά τείχη
- Παλαιά Κιμώνειος γραμμή του τείχους
- ┌┐┐ Μετατροπές από τον Κόνωνα

Τα Μακρά τείχη: μεγάλο οχυρωματικό έργο που περιέβαλλε Αθήνα και Πειραιά και μεταμόρφωνε ουσιαστικά τις δύο πόλεις σε απόρθητο τεχνητό νησί.

μεσα σε Κόρινθο και Αθήνα οξύνεται και οι Κορίνθιοι ωθούν σε αποστασία από την Αθηναϊκή συμμαχία την Ποτίδαια (432 π.Χ.). Σε αντίποινα ο Περικλής απαγορεύει στα πλοία των Μεγαρέων, συμμάχων της Σπάρτης, να αγκυροβολούν σε λιμάνια της Αθηναϊκής συμμαχίας και να διεξάγουν εμπόριο (Κατά Μεγαρέων ψήφισμα). Οι «Τριακοντούται σπονδαί» (τριακονταετής ειρήνη) είχαν παραβιαστεί. Σε συνέδριο στη Σπάρτη, Κορίνθιοι και Μεγαρείς, με τη συμπαράταξη και της φιλοπόλεμης σπαρτιατικής μερίδας, ισχυρίζονται ότι ο πόλεμος είναι η μόνη λύση. Επικρατούν οι φιλοπόλεμοι και οι εχθροπραξίες αρχίζουν το 431 π.Χ. Ο πόλεμος ονομάστηκε Πελοποννησιακός, κράτησε, με μικρές διακοπές, 27 χρόνια και διακρίνεται σε τρεις φάσεις: α) Αρχιδάμειος πόλε-

μος (431–421 π.Χ.) β) Σικελική εκστρατεία (415–413 π.Χ.) γ) Δεκελεικός πόλεμος (413 – 411 π.Χ.).

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἔδωξαν, λοιπόν, το Μελήσιππο χωρίς να τον ακούσουν και διέταξαν να βγει αυθημερόν από τα σύνορα της Αττικής. Πρόσθεσαν ότι από τότε κι ύστερα θα μπορούν οι Λακεδαιμόνιοι, αν θέλουν, να στέλνουν πρέσβεις μόνο αν αποσυρθούν στο έδαφός τους. Ἐστειλαν και φρουρούς με τον Μελήσιππο, ώστε να μην επικοινωνήσει με κανέναν. Ὄταν ἔφθασε στα σύνορα κι ἔπρεπε να χωριστεί απ’ τους συνοδούς, πριν ξεκινήσει, γύρισε και εἶπε τα λίγα

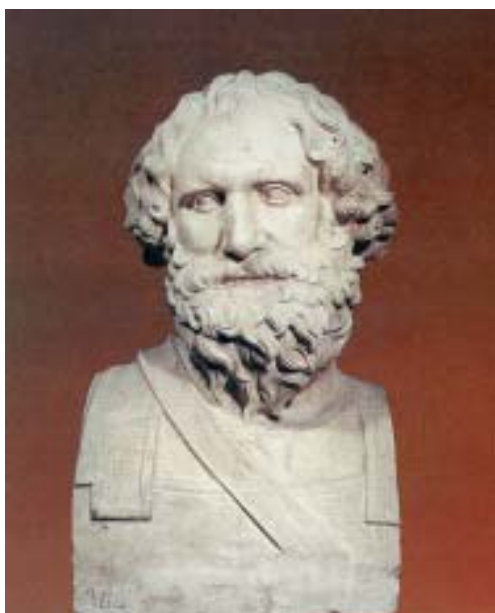
αυτά λόγια: «Η μέρα η σημερινή είναι αρχή μεγάλων κακών για τους Έλληνες». Όταν έφτασε στο στρατόπεδο και ο Αρχίδαμος έμαθε ότι οι Αθηναίοι δεν είχαν καμία πρόθεση να φάνουν υποχωρητικοί, σήκωσε το στρατόπεδο και προχώρησε στο έδαφος τους.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Β, 12
(μετ. Άγγ. Βλάχου)

Τα πρώτα έτη του πολέμου

Πρόλογο του πολέμου αποτέλεσε η εισβολή των Θηβαίων στην Πλάταια, παραδοσιακή φίλη της Αθήνας. Ο πελοποννησιακός στρατός, με αρχηγό το βασιλιά της Σπάρτης Αρχίδαμο, λεηλατεί την ύπαιθρο της Αττικής και ο πληθυσμός της αναγκάζεται να καταφύγει μέσα στην οχυρωμένη πόλη. Το 430 π.Χ.

μια μολυσματική ασθένεια αποδεκατίζει τον πληθυσμό της Αθήνας. Θύμα της και ο ίδιος ο Περικλής (429 π.Χ.). Οι Αθηναίοι χάνουν το ηθικό τους. Ισάξιος διάδοχος του Περικλή δεν υπάρχει. Στην πολιτική κυριαρχούν πλέον οι δημαγωγοί*.

Αρχίδαμος, βασιλιάς της Σπάρτης:
μαρμάρινο αντίγραφο ρωμαϊκών
χρόνων. (Μουσείο Ερκολάνου,
Ιταλία). Η προτομή εκφράζει την
περίσκεψη αλλά και την αποφασισ-
τικότητα του Σπαρτιάτη βασιλιά.

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ, ΜΕ ΘΛΙΨΗ, ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΠΟΥΝ ΤΟΥΣ ΑΓΡΟΥΣ ΤΟΥΣ

Οι Αθηναίοι, λοιπόν, είχαν ζήσει για πολλούς αιώνες στην ύπαιθρο, σε αυτόνομους οικισμούς. Αλλά και όταν ακόμη οργανώθηκαν σε μία μόνη πολιτεία, εξακολούθησαν, και οι παλιότεροι και οι νεότεροι, μέχρι του πολέμου αυτού να ζουν στην ύπαιθρο, όπου και είχαν γεννηθεί. Γι' αυτό και δυσφορούσαν με την μετοικεσία αυτή και, μάλιστα, επειδή μόνον τους τελευταίους καιρούς είχαν συνέλθει από τις ζημιές που είχαν πάθει στα μηδικά. Με θλίψη βαριά εγκαταλείπαν τα σπίτια τους και τους ναούς τους που ήσαν, από τα αρχαία χρόνια, πατροπαράδοτη κληρονομιά τους κι έπρεπε τώρα ν' αλλάξουν τρόπο ζωής. Είχαν ο

καθένας το αίσθημα ότι εγκατέλειπε την πραγματική του πατρίδα.

**Θουκυδίδης, Ιστορία, Β, 16
(μετ. Άγγ. Βλάχου)**

Αποστασία Λέσβου

Για να αντιμετωπίσει τις σπαρτιατικές επιδρομές, η Αθήνα πιέζει οικονομικά τους Συμμάχους. Οι αυθαιρεσίες προκαλούν εξεγέρσεις. Η Λέσβος πρωτοστατεί (428 π.Χ.) και η αποστασία καταπνίγεται με αγριότητα από τους Αθηναίους.

Κατάληψη Σφακτηρίας

Το 425 π.Χ. ένα απροσδόκητο γεγονός, η κατάληψη του μικρού νησιού Σφακτηρία στην Πύλο από τους Αθηναίους και η σύλληψη πολλών Σπαρτιατών, αναγκάζει τη

Σπάρτη, για να πετύχει την απελευθέρωση των αιχμαλώτων, να ζητήσει ειρήνη. Οι Αθηναίοι απορρίπτουν την πρόταση.

Ο ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΣΚΙΑΓΡΑΦΕΙ ΤΟΝ ΟΛΕΘΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Απ' όλα τα προηγούμενα πολεμικά γεγονότα, το μεγαλύτερο ήταν ο Περσικός πόλεμος, ο οποίος τερματίστηκε με δυο ναυμαχίες και δυο μάχες, ενώ ο σημερινός πόλεμος κράτησε πάρα πολλά χρόνια και προκάλεσε τόσες συμφορές στην Ελλάδα, όσες δεν είχε ποτέ πάθει σε ανάλογο χρονικό διάστημα. Ποτέ άλλοτε δεν κυριεύτηκαν και δεν καταστράφηκαν τόσες πολιτείες, είτε από βαρβάρους είτε από Έλληνες που πολεμούσαν μεταξύ τους. Σε πολλές, μάλιστα, πολιτείες, αφού

καταστράφηκαν, εγκαταστάθηκε καινούργιος πληθυσμός. Ποτέ άλλοτε δεν έγιναν τόσες εξορίες και δε σκοτώθηκαν τόσοι άνθρωποι, είτε στον πόλεμο, είτε σ' εμφυλίουσ σπαραγμούς.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Α, 23
(μετ. Άγγ. Βλάχου)

Ο πόλεμος στη Μακεδονία

Οι Σπαρτιάτες μεταφέρουν τον πόλεμο στη Μακεδονία. Ο στρατηγός Βρασίδας, με ένα εκστρατευτικό σώμα, φθάνει στη Χαλκιδική και καταλαμβάνει την Αμφίπολη. Οι Αθηναίοι αντιδρούν και στέλνουν στρατό στη Χαλκιδική υπό τον δημαγωγό Κλέωνα. Σε αμφίροπη μάχη κοντά στην Αμφίπολη φονεύονται και οι δύο στρατηγοί, Βρασίδας και Κλέων (422 π.Χ.).

Η Νίκη του Παιωνίου
(Ολυμπία,
Αρχαιολογικό Μουσείο).
Αφιέρωμα Μεσσηνίων
και Ναυπακτίων,

συμμάχων των Αθηναίων, στο ιερό
του Δία στην Ολυμπία μετά τα
γεγονότα της Πύλου.

Νικίειος ειρήνη

Ο θάνατος των δύο ηγετών είχε ως άμεσο αποτέλεσμα το τέλος του πολέμου. Με πρωταγωνιστή τον αρχηγό του αριστοκρατικού κόμματος στην Αθήνα, Νικία, υπογράφεται ειρήνη για πενήντα χρόνια (421 π.Χ.).

**Λέων Αμφίπολης:
μια υπόμνηση της μεγάλης μάχης,
που ουσιαστικά οδήγησε
στη Νικίειο ειρήνη.**

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Το 1981 έγινε σεισμός και η Πλάταια υπέστη πολλές καταστροφές. Η πρώτη μεγάλη βοήθεια που έφτασε στην πόλη ήταν από την Αθήνα, με επικεφαλής τον δήμαρχό της. Ο δήμαρχος της Πλάταιας καλωσόρισε την αποστολή

με τη φράση: «Σας περιμέναμε». Να αιτιολογήσετε τη φράση σύμφωνα με όσα ξέρετε.

2. Τα αίτια που οδήγησαν στον Πελοποννησιακό πόλεμο μπορούν αναλογικά και στη σημερινή εποχή να προκαλέσουν πολέμους ανάμεσα στα κράτη; Δικαιολογήστε την οποιαδήποτε απάντησή σας με λογικά επιχειρήματα ή και παραδείγματα.

3. Ο Ηρόδοτος έγραψε για τους Περσικούς πολέμους και ο Θουκυδίδης για τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Ποιος, κατά τη γνώμη σας, είχε δυσκολότερο έργο και γιατί; (Βλ. και παράθεμα: «Ο Θουκυδίδης σκιαγραφεί τον όλεθρο του πολέμου»).

2. Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ (415–413 π.Χ.) – Ο ΔΕΚΕΛΕΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (413–404 π.Χ.)

Η απόφαση για την εκστρατεία

Στην πολιτική σκηνή της Αθήνας κυριαρχεί ο Αλκιβιάδης, πολιτικός με πολλές ικανότητες και υπέρμετρες φιλοδοξίες. Ο Αλκιβιάδης, χρησιμοποιώντας ως πρόφαση τον πόλεμο δύο σικελικών πόλεων, της Έγεστας και του Σελινούντα, πείθει την Εκκλησία του Δήμου, παρά τις αντιρρήσεις του Νικία, να οργανώσει μεγάλη εκστρατεία στη Σικελία με το πρόσχημα της αποστολής βοήθειας προς τους Έγεσταίους, φίλους της Αθήνας. Η Εκκλησία όρισε, ως αρχηγούς της εκστρατείας, τρεις στρατηγούς δίνοντάς τους

πλήρεις εξουσίες (στρατηγούς αυτοκράτορες): τον Αλκιβιάδη, που ήταν ο εμπνευστής της εκστρατείας, τον Νικία και τον Λάμαχο.

Ο Αλκιβιάδης εγκαταλείπει τους Αθηναίους

Όταν ο στόλος των Αθηναίων έφθασε στη Σικελία, στην Αθήνα ξέσπασε οξύτατη πολιτική κρίση. Ο Αλκιβιάδης είχε κατηγορηθεί από τους εχθρούς του ότι, την παραμονή της αποχώρησης για τη Σικελία, αυτός και φίλοι του, σε κατάσταση μέθης, είχαν ακρωτηριάσει τις ερμαϊκές στήλες που χρησίμευαν ως οδοδείκτες στους δρόμους και τις πλατείες της πόλης. Ο λαός είχε δώσει υπερβολική σημασία στο γεγονός αυτό. Η κατηγορία για ιεροσυλία ήταν φοβερή. Η Εκκλησία αποφάσισε να ανακαλέσει από τη Σικελία

τον Αλκιβιάδη. Αυτός, φοβούμενος την καταδίκη του σε θάνατο, αρνείται να επιστρέψει στην Αθήνα και καταφεύγει στη Σπάρτη. Εκεί, προδίδοντας την πόλη του, συμβουλεύει τους Σπαρτιάτες να στείλουν ισχυρό εκστρατευτικό σώμα στη Σικελία για να βοηθήσουν τους Σελινούντιους και τους συμμάχους τους Συρακούσιους. Ακόμη, προτρέπει να καταλάβουν και να οχυρώσουν τη Δεκέλεια στην Αττική για να αποκόψουν την Αθήνα από την αγροτική ενδοχώρα της.

Μαρμάρινο κεφάλι του Αλκιβιάδη (Μουσείο Ny Karlsberg, Κοπεγχάγη). Η σύνθετη προσωπικότητα του Αθηναίου πολιτικού εκφράζεται στην προτομή αυτή.

Ο ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Όλους τους έπιασε μεγάλη επιθυμία να φύγουν στην εκστρατεία. Τους πιο ηλικιωμένους επειδή νόμιζαν ότι θα κατακτήσουν τη Σικελία ή ότι τουλάχιστον δεν διέτρεχαν κίνδυνο με τόσες μεγάλες δυνάμεις. Τους νεότερους επειδή είχαν την επιθυμία να δουν τον μακρινό αυτό τόπο και να τον γνωρίσουν, αλλά και επειδή ήταν βέβαιοι ότι θα γυρίσουν. Το πλήθος οι στρατιώτες επειδή θα έπαιρναν μισθούς αμέσως κι επειδή με την επέκταση της κυριαρχίας θα εξασφάλιζαν για πάντα τη μισθοφορία. Έτσι, εξαιτίας του γενικού ενθουσιασμού, ακόμη κι εκείνοι που διαφωνούσαν σώπαιναν, από φόβο μήπως,

καταψηφίζοντας, θεωρηθούν κακοί πατριώτες.

**Θουκυδίδης, Ιστορία, Ζ, 24
(μετ. Άγγ. Βλάχου)**

Η καταστροφή

Στη Σικελία η κατάσταση εξελίσσεται άσχημα για τους Αθηναίους. Ο εμπνευστής της εκστρατείας είναι απών, ο Νικίας δεν πιστεύει στη χρησιμότητα της επιχείρησης και ο Λάμαχος φονεύτηκε σε μία σύγκρουση με τους Συρακούσιους. Όταν φθάνουν οι σπαρτιατικές ενισχύσεις υπό τον ικανότατο στρατηγό Γύλιππο, η κατάσταση χειροτερεύει για τους Αθηναίους και καταλήγει σε καταστροφή. Για τον Θουκυδίδη η σικελική καταστροφή σηματοδοτεί και την οριστική πτώση του

αθηναϊκού μεγαλείου. «Οὐδέν ἔστιν ὄ,τι οὐκ ἀπώλετο – Ὅλα χάθηκαν».

Παρέμβαση των Περσών

Η οχύρωση της Δεκέλειας από τους Σπαρτιάτες είχε καταστρεπτικά αποτελέσματα για την Αθήνα. Η ύπαιθρος χάνεται για την πόλη. Οι Αθηναίοι προσπαθούν να ναυπηγήσουν νέο στόλο. Συγχρόνως, οι Πέρσες αρχίζουν ξανά να εμφανίζονται στο Αιγαίο. Ο Αλκιβιάδης, ο οποίος μετά τη Σπάρτη έχει καταφύγει στη Μικρά Ασία, συμβουλεύει τους Πέρσες να συντηρούν τον πόλεμο ανάμεσα σε Αθήνα και Σπάρτη. Οι Πέρσες προσφέρουν χρήματα στους Σπαρτιάτες και εκείνοι με τα χρήματα των Περσών ναυπηγούν ισχυρό στόλο και διεκδικούν από τους Αθηναίους την κυριαρχία στο Αιγαίο. Ένας ικανότατος στρατηγός,

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΑΘΗΝΑΙΩΝ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ

- ← Πορεία των Αθηναϊκών δυνάμεων υπό τον Αλκιβιάδη, τον Νικία και τον Λάμαχο**
- ← Πορεία του Σπαρτιατικού στόλου υπό τον Γύλιππο 414 π.Χ.**
- ← - - - Ανάκληση και φυγή του Αλκιβιάδου**

ο Λύσανδρος, αναλαμβάνει την ηγεσία του σπαρτιατικού στρατού. Οι Αθηναίοι, στην αμηχανία τους, ανακαλούν τον Αλκιβιάδη και του αναθέτουν την αποστολή να αντιμετωπίσει τον Λύσανδρο. Ο αθηναϊκός στόλος ηττάται στο ακρωτήριο της Σάμου Νότιο (407 π.Χ.). Υπεύθυνος της ήττας θεωρείται ο Αλκιβιάδης, ο οποίος δεν επιστρέφει στην Αθήνα.

Αγώνας στη θάλασσα

Στις Αργινούσες (406 π.Χ.) ο αθηναϊκός στόλος με αρχηγό τον Κόνωνα νικά τους Σπαρτιάτες. Στη συνέχεια οι επιχειρήσεις αναπτύσσονται στο Βόρειο Αιγαίο και στα στενά της Προποντίδας. Στα 405 π.Χ. ο Λύσανδρος στους Αιγός Ποταμούς, μία τοποθεσία στον Ελλήσποντο, κυριεύει με τέχνασμα τα αθηναϊκά πλοία. Η

καταστροφή των Αθηναίων ήταν ολοκληρωτική.

Ο στόλος των Σπαρτιατών αποκλείει την Αθήνα από τη θάλασσα, ενώ η πόλη, με οχυρωμένη τη Δεκέλεια από τους Σπαρτιάτες, ήταν τελείως απομονωμένη από την ξηρά. Η πολιορκία εξάντλησε τους Αθηναίους, οι οποίοι 404 π.Χ. αναγκάζονται να ζητήσουν ειρήνη.

ΤΑ ΠΕΡΣΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΑ

Τότε ο Κύρος είπε ότι ο πατέρας του τα ίδια του είχε παραγγείλει και ο ίδιος δεν είχε διαφορετική γνώμη, αλλά θα καταβάλει κάθε προσπάθεια, κι ότι ήλθε φέρνοντας μαζί του πεντακόσια τάλαντα. Είπε ότι, όταν τούτα ξοδευτούν, θα δαπανήσει και τα δικά του, όσα του είχε δώσει ο πατέρας του. Και πάλι, αν και τούτα

δεν είναι αρκετά, θα κομματιάσει τον ασημένιο και χρυσό θρόνο, πάνω στον οποίο καθόταν. Οι άλλοι επαίνεσαν τα λόγια του και τον προέτρεψαν να υποσχεθεί σε κάθε ναύτη μία αττική δραχμή, υποδεικνύοντας ότι, αν χορηγηθεί ο μισθός τούτος, οι ναύτες των Αθηναίων θα εγκαταλείψουν τα πλοία τους, κι έτσι θα δαπανήσει λιγότερα χρήματα. Εκείνος είπε πως ήταν σωστός ο λόγος τους, αλλά ότι δεν μπορούσε να κάνει άλλο, απ' όσα του είχε ορίσει ο βασιλιάς.

Ξενοφών, Ελληνικά, Α, V, 3–5
(μετ. Λ. Παπαγεωργίου)

Συνθηκολόγηση

Οι Σπαρτιάτες συγκαλούν συνέδριο στη Σπάρτη για να αποφασιστεί η σύναψη ειρήνης. Στο συνέ-

δριο οι Κορίνθιοι και άλλοι σύμμαχοι ζητούν να ισοπεδωθεί η Αθήνα και οι κάτοικοί της να πουληθούν ως δούλοι. Οι Σπαρτιάτες όμως, αναλογιζόμενοι την προσφορά της Αθήνας κατά τους Περσικούς πολέμους, δεν άκουσαν τη γνώμη των συμμάχων και δέχθηκαν να συνάψουν ειρήνη με τους παρακάτω βαρείς όρους:

- α) Οι Αθηναίοι να παραδώσουν όλα τους τα πλοία εκτός από 12.**
- β) Να κατεδαφιστούν τα Μακρά τείχη και τα τείχη του Πειραιά.**
- γ) Να επανέλθουν όλοι οι πολιτικοί εξόριστοι.**
- δ) Οι Αθηναίοι να ακολουθούν τους Σπαρτιάτες και να έχουν τους ίδιους εχθρούς και φίλους.**

**Ο ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΣ
ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΙΔΑΣ:
ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑΣ ΣΤΗΝ
ΠΕΡΣΙΚΗ ΕΠΕΜΒΑΣΗ**

Επειδή λοιπόν κανείς δεν τόλμησε να πει οτιδήποτε άλλο, εκτός από το ότι πρέπει να υπακούσει στους άρχοντες της πατρίδας και να κάνει εκείνα για τα οποία ήλθε, τούτος πήγε στον Κύρο και του ζήτησε μισθό για τους ναύτες. Εκείνος όμως του είπε να περιμένει δυο μέρες. Ο Καλλικρατίδας τότε, δυσαρεστημένος με την αναβολή και οργισμένος με τις συχνές επισκέψεις στην κατοικία του Κύρου, είπε ότι οι Έλληνες είναι πανάθλιοι, επειδή κολακεύουν τους βαρβάρους λόγω χρημάτων, και ισχυρίστηκε πως, αν γυρίσει σώος στην πατρίδα, θα κάνει ό,τι μπορεί

για να συμφιλιώσει τους Αθηναίους και τους Λακεδαιμονίους. Ύστερα απέπλευσε προς τη Μίλητο κι από κει έστειλε στη Λακεδαίμονα τριήρεις, για να ζητήσει χρήματα.

Ξενοφών, Ελληνικά, Α, VI, 5–6
(μετ. Α. Παπαγεωργίου)

Το τέλος του πολέμου

Το τέλος του πολέμου αναδεικνύει τη Σπάρτη νικήτρια. Όμως στην πραγματικότητα ολόκληρη η Ελλάδα εξέρχεται βαθύτατα τραυματισμένη.

Τα αποτελέσματα

Πόλεις έχουν ερειπωθεί, η ύπαιθρος έχει εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους της, οι νεκροί ανέρχονται σε χιλιάδες. Όμως

ο πόλεμος έχει διαβρώσει και τον ψυχικό κόσμο των ανθρώπων. Οι ηθικές αξίες έχουν καταρρεύσει, οι κοινωνικές δομές έχουν ανατραπεί, η θρησκευτική πίστη έχει αντικατασταθεί από την αμφισβήτηση. Ακόμη, ο πόλεμος αυτός έχει επιτρέψει στους Πέρσες να αναμειχθούν στα ελληνικά πράγματα.

Η νύμφη Αρέθουσα
(Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Οι Συρακούσιοι, μετά τη νίκη τους εναντίον των Αθηναίων, έκοψαν νέο νόμισμα.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Εκδήλωση της αντίθετης φωνής, της φιλειρηνικής, αποτελεί το παρακάτω ποίημα της εποχής.

**Ειρήνη βαθύπλουτη
πιο όμορφη από τους ευτυχείς
θεούς,
πόσο σ' επιθυμώ. Πόσο αργείς!
Φοβάμαι μη με καταβάλουν
τα γηρατειά, πριν αντικρίσω
τη χαριτωμένη σου όψη
και όμορφα χορευτικά τραγούδια
και λαμπροστεφάνωτες γιορτές...
(Ευριπίδης, απόσπασμα 462)**

Αφού εξηγήσετε τους λόγους δημιουργίας του ποιήματος, να αναζητήσετε αναλογίες με αντίστοιχα γεγονότα της εποχής μας.

2. Στη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου οι Αθηναίοι είχαν

στείλει και άλλη φορά στόλο στη Σικελία, για να επιβάλουν την κυριαρχία τους. Σε λόγο που εκφώνησε ο Ερμοκράτης ο Συρακούσιος προς τους αντιπροσώπους των πόλεων διατύπωσε για πρώτη φορά το δόγμα: «Η Σικελία για τους Σικελιώτες». Ποιο το νόημα του δόγματος: Μπορεί γενικότερα και στην εποχή μας να διατυπώσουν τα κράτη τέτοιο μήνυμα;

3. Ο χώρος έπαιζε αρνητικό ρόλο στην εξέλιξη της αθηναϊκής εκστρατείας στη Σικελία. Με ποια στοιχεία θα υποστηρίζατε την ορθότητα της παραπάνω φράσης; (Αξιοποιήστε τα δεδομένα του σχετικού χάρτη).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ 3ου ΤΟΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄: ΑΡΧΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ (800 – 479 π.Χ.)

(Συνέχεια από το 2ο τόμο)

- 9. Τα Γράμματα7**
10. Η Τέχνη.....18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄:

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

(479 – 431) π.Χ.).....34

- 1. Η Συμμαχία της Δήλου –
Η Συμμαχία όργανο της
Αθηναϊκής Ηγεμονίας.....37**
- 2. Το Δημοκρατικό πολίτευμα
σταθεροποιείται – Ο Περικλής
και το δημοκρατικό πολίτευμα ..48**
- 3. Η λειτουργία του πολιτεύματος.
Οι λειτουργίες59**

4. Η σύγκρουση της κοινωνίας –
Η καθημερινή ζωή70
5. Η διαδικασία της μόρφωσης –
Ο Αθηναίος και η εργασία –
Η Αθήνα γιορτάζει.....82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄:

Η ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΚΑΜΨΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ (431 – 362 π.Χ.)95

1. Τα αίτια και οι αφορμές του
Πελοποννησιακού πολέμου –
Ο Αρχιδάμειος πόλεμος
(431 – 421 π.Χ.97
2. Η εκστρατεία στη Σικελία
(415 – 413) – Ο Δεκελεικός
πόλεμος (413 – 404)111

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.